

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA
Miletičova 21, P.O. Box 29, 820 18 Bratislava 218



**Výročná správa
o činnosti Ústavu pamäti národa
za rok 2024**

Bratislava 2025

- 1 ÚVOD**
- 2 ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA**
 - 2.1 Činnosť orgánov Ústavu pamäti národa
 - 2.2 Organizačná štruktúra
 - 2.3 Personálne zabezpečenie
 - 2.4 Financovanie
 - 2.5 Tlač a médiá
 - 2.6 Agenda súdnych sporov
 - 2.7 Poskytovanie informácií štátnym orgánom
 - 2.8 Medzinárodná spolupráca
 - 2.9 Spolupráca s ďalšími partnermi
- 3 AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA**
 - 3.1 Agenda účastníkov protikomunistického odboja
 - 3.2 Agenda veteránov protikomunistického odboja
- 4 INFORMATIKA**
 - 4.1 Správa informačného systému ÚPN
 - 4.2 Zverejňovanie informácií na internetových a intranetových stránkach
- 5 ARCHÍV**
 - 5.1 Delimitácie
 - 5.2 Archívne fondy
 - 5.3 Akvizičná činnosť
 - 5.4 Bádateľňa
 - 5.5 Knižnica
 - 5.6 Digitalizácia archívnych dokumentov
 - 5.7 Sprístupňovanie
 - 5.8 Evidencie a databázy – archívny informačný systém
 - 5.9 Odborná a osvetová činnosť
- 6 VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA**
 - 6.1 Okruhy výskumu a dokumentácie
 - 6.2 Konferencie, kolokviá a semináre
 - 6.3 Účasť na konferenciách a seminároch
 - 6.4 Publikačná činnosť zamestnancov
- 7 VYDANÉ PUBLIKÁCIE**
 - 7.1 Edícia Zborníky
 - 7.2 Mimo edície
 - 7.3 Edícia Monografie
 - 7.4 Časopis *Pamäť národa*
- 8 AUDIOVIZUÁLNA TVORBA**
 - 8.1 Zaznamenávanie výpovedí svedkov obdobia neslobody
 - 8.2 Produkcia a distribúcia dokumentárnych filmov

9 POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY

- 9.1 Festival slobody
- 9.2 Diskusné podujatia
- 9.3 Prednášková činnosť
- 9.4 Výstavy
- 9.5 Vzdelávacia hra
- 9.6 Vzdelávacie videá
- 9.7 Iné aktivity

10 ZÁVER

1 ÚVOD

Ústav pamäti národa (ÚPN) je verejnoprávna inštitúcia so sídlom v Bratislave, zriadená zákonom č. 553/2002 Z. z. o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). Medzi jeho úlohy patrí úplne a nestranne hodnotiť obdobie neslobody, sprístupňovať dokumenty o prenasledovaní osôb, zverejňovať údaje o vykonávateľoch tohto prenasledovania, dávať podnety na trestné stíhanie trestných činov, poskytovať potrebné informácie orgánom verejnej moci, systematicky zhromažďovať a odborne dokumentačne spracovávať všetky druhy informácií, dokladov a dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie, rozhodovať o priznaní postavenia účastníka a veterána protikomunistického odboja a poskytovať verejnosti výsledky svojej činnosti, hlavne zverejňovať a sprístupňovať informácie o dobe neslobody 1939 – 1989 a o činoch a osudoch jednotlivcov, vydávať a šíriť publikácie a audiovizuálne diela vrátane vlastnej tvorby dokumentárnych filmov, organizovať vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia, prednášky, výstavy, semináre, odborné konferencie alebo diskusné fóra.

Výročná správa hodnotí činnosť ÚPN z hľadiska účelu jeho zriadenia, dokumentuje plnenie úloh a aktivity, ktoré ÚPN vykonával, materiálne a organizačné zabezpečenie plnenia úloh uložených zákonom o pamäti národa. Zaoberá sa všetkými aspektmi pôsobenia ÚPN v roku 2024. Približuje činnosť orgánov ÚPN a výsledky v oblasti sprístupňovania dokumentov, činnosti archívu, vedecko-výskumných, dokumentačných, publikačných, vzdelávacích a osvetových aktivít.

Medzi priority ÚPN v roku 2024 patrili delimitácia dokumentov z rezortu spravodlivosti, príprava projektovej dokumentácie rekonštrukcie nehnuteľností v správe ÚPN a priblíženie sa mladej generácii využívaním modernejších prostriedkov komunikácie.

Výročnú správu o činnosti vypracovala Správna rada ÚPN dňa 25. apríla 2025, pričom ju v daný deň aj prerokovala v Dozornej rade ÚPN.

2 ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

2.1 ČINNOSŤ ORGÁNOV ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

Štatutárnym orgánom ÚPN je Správna rada ÚPN. Do jej pôsobnosti okrem iného patrí aj vypracúvať návrh rozpočtu ÚPN a ročnej účtovnej závierky a predkladať ich na prerokovanie vláde, schvaľovať organizačný poriadok ÚPN, mzdový poriadok a rokovací poriadok Správnej rady ÚPN a ich zmeny, vymenúvať a odvolávať vedúcich organizačných zložiek ÚPN, ako aj vypracovať výročnú správu o činnosti ÚPN za predchádzajúci rok. Správna rada ÚPN taktiež každoročne pripravuje plán činnosti ÚPN.

Správna rada ÚPN má mať v zmysle zákona deviatich členov. Funkciu člena Správnej rady ÚPN počas roka 2024 vykonávali: doc. Mgr. Juraj Buzalka, PhD., M. A., ktorému skončil mandát dňa 20. septembra 2024; Mgr. Jozef Dermek, ktorému vznikol mandát dňa 25. septembra 2024, prof. Mgr. Martin Homza, PhD., ktorému skončil mandát dňa 19. septembra 2024; Mgr. Matej Medvecký, PhD., ktorému skončil mandát dňa 6. decembra 2024; Ing. arch. Mgr. Ján Pálffy, PhD.; PhDr. Richard Pavlovič, PhD.; Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.; doc. PhDr. Marek Syrný, PhD.; PhDr. Monika Vrzgulová, CSc. a Mgr. Marína Zavacká, PhD. Funkciu predsedu Správnej rady ÚPN vykonáva od 17. júna 2022 Mgr. Jerguš Sivoš, PhD. a funkciu podpredsedníčky Správnej rady ÚPN vykonáva od 11. júna 2021 Mgr. Marína Zavacká, PhD.

V roku 2024 mala Správna rada ÚPN jedenásť riadnych zasadnutí, na ktorých rozhodovala o 117 navrhovaných uzneseniach. Ďalších 18 uznesení prijala písomnou procedúrou *per rollam*. Správna rada ÚPN rokovala o základných rozhodnutiach dotýkajúcich sa činnosti ÚPN, schvaľovala interné riadiace akty a ich úpravy, ako aj úlohy a projekty, kontrolovala plnenie úloh a riešila situácie, ktoré súviseli s prijímaním nových a stabilizáciou odborných zamestnancov. Na zasadnutia Správnej rady ÚPN boli podľa potreby pozývaní vedúci zamestnanci ÚPN, ktorí informovali o činnosti jednotlivých organizačných zložiek.

Výročnú správu o činnosti ÚPN za rok 2023 predstavil predseda Správnej rady ÚPN vo Výbore Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny dňa 19. júna 2024. Ročnú účtovnú závierku ÚPN za rok 2023 vzala vláda SR na vedomie dňa 15. mája 2024. Návrh rozpočtu ÚPN na rok 2025 prerokoval dňa 25. novembra 2024 Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny, plénum NR SR návrh schválilo 3. decembra 2024.

Dozorná rada ÚPN je najvyšším kontrolným orgánom ÚPN, dozerá na činnosť a hospodárenie ÚPN a Správnej rady ÚPN. Podľa povahy vecí zistené nedostatky oznamuje Správnej rade ÚPN, prezidentovi Slovenskej republiky, vláde Slovenskej republiky alebo Národnej rade Slovenskej republiky. Na svojich zasadnutiach bola informovaná predstaviteľmi a zamestnancami ÚPN o činnosti ÚPN a jeho jednotlivých organizačných zložiek. V zmysle zákona v nej Správna rada ÚPN prerokovala Ročnú účtovnú závierku ÚPN a Výročnú správu o činnosti ÚPN za rok 2023, ako aj návrh rozpočtu na rok 2025. V roku 2024 vykonávali funkcie členov Dozornej rady ÚPN Mgr. Martin Slávik, PhD., ktorý je zároveň jej predsedom, Juraj Olejček, DiS. art. a MUDr. Tomáš Stern.

2.2 ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA

ÚPN sa člení na tri odbory, ktoré zabezpečujú správu a sprístupňovanie archívnych dokumentov, ako aj ich digitalizáciu (Archív ÚPN), spracovanie informácií obsiahnutých v archívnych dokumentoch i svedectiev pamätníkov a ich sprostredkovanie verejnosti (Centrum výskumu obdobia neslobody) a činnosti potrebné pre riadny chod inštitúcie (Kancelária ÚPN).

Archív ÚPN eviduje, zhromažďuje, spravuje, spracúva, sprístupňuje, zverejňuje, využíva a ochraňuje dokumenty bezpečnostných orgánov Nemeckej tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989. Vykonáva akvizičnú činnosť, realizuje výskum v oblasti archívnictva a pomocných vied historických a podieľa sa na osvetovej a výstavnej činnosti. Organizačnými zložkami Archívu sú sekretariát Archívu ÚPN, oddelenie fondov a zbierok, oddelenie bádateľne a knižnice a oddelenie evidencií a databáz.

Centrum výskumu obdobia neslobody realizuje základný a aplikovaný výskum obdobia neslobody, vykonáva rekonštrukciu mocenského aparátu a represívnych zložiek štátu obdobia neslobody, dokumentuje zločiny nacizmu a komunizmu. Prostredníctvom publikačných, vzdelávacích, osvetových, výstavných a audiovizuálnych aktivít, vedeckých a kultúrnych podujatí prezentuje výsledky svojej činnosti verejnosti a podieľa sa tak na šírení hodnôt slobody, humanizmu a demokracie. Organizačnými zložkami Centra sú sekretariát Centra výskumu obdobia neslobody, referát edičnej činnosti, oddelenie dokumentácie, oddelenie výskumu a vzdelávania a oddelenie audiovizuálnej tvorby.

Kancelária ÚPN zabezpečuje a koordinuje administratívnu, organizačnú a podpornú činnosť ÚPN a orgánov ÚPN, medzinárodnú spoluprácu, personálnu agendu, mediálne výstupy a kontakt s novinármi, právnu agendu, agendu účastníkov a veteránov protikomunistického odboja, financovanie z mimorozpočtových zdrojov, ekonomickú a finančnú agendu, vnútornú správu, správu informačných systémov a zabezpečuje činnosti spojené s rekonštrukciou nehnuteľností v správe ÚPN. Organizačnými zložkami Kancelárie ÚPN sú sekretariát Kancelárie ÚPN, personálny referát, tlačový referát, referát podateľne a registratúrneho strediska, právny referát, referát účastníkov a veteránov protikomunistického odboja, oddelenie ekonomiky a správy, oddelenie informačných technológií a po organizačnej zmene bolo zriadené samostatné organizačné oddelenie, ktoré prevzalo všetky úlohy spojené s organizáciou podujatí a edičnou činnosťou.

2.3 PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE

K 1. januáru 2024 bolo v pracovnom pomere na ÚPN 78 zamestnancov (z toho 4 na rodičovskej dovolenke) a k 31. decembru 2024 bolo v pracovnom pomere 83 zamestnancov (z toho 4 na rodičovskej dovolenke). Do pracovného pomeru počas roka nastúpilo 14 zamestnancov. Pracovný pomer ukončilo 10 zamestnancov.

Vysokoškolské vzdelanie malo 70 zamestnancov (20 zamestnancov III. stupňa, 47 zamestnancov II. stupňa a 3 zamestnanci I. stupňa), čo spolu predstavuje viac ako 84 % z celkového počtu zamestnancov evidovaných ku koncu roka 2024. Stredoškolské vzdelanie malo 12 zamestnancov (7 úplné stredné všeobecné a 5 úplné stredné odborné vzdelanie), čo predstavuje viac ako 14,5 %. 20 zamestnancov ÚPN malo vedecko-

akademickú hodnosť PhD. (viac ako 24,1 % z celkového počtu zamestnancov ÚPN), jeden zamestnanec má akademickú hodnosť doc.

V roku 2024 vykonávala funkciu riaditeľky Kancelárie ÚPN Mgr. Adela Martinkovičová. Oddelenie ekonomiky a správy viedla Ing. Daniela Klöckler, organizačné oddelenie Mgr. Pavlína Hlúpiková. Riaditeľom Archívu ÚPN bol aj naďalej Mgr. Peter Mikle, oddelenie fondov a zbierok riadila Mgr. Jana Maťašová, oddelenie knižnice a bádateľne Mgr. Ingrid Tišliarová. Centrum výskumu obdobia neslobody riadil Mgr. Radoslav Ragač, PhD., vedúcim oddelenia výskumu a vzdelávania bol Mgr. Michal Keim, oddelenia dokumentácie bol Mgr. Michal Miklovič a oddelenie audiovizuálnej tvorby viedol Robert Horňák. Oddelenie informačných technológií a oddelenie evidencií a databáz riadili v zmysle organizačného poriadku riaditeľa odborov.

Zamestnanci si aj v roku 2024 individuálne zvyšovali svoje vzdelanie. Prevažujúcou formou systematického vzdelávania zamestnancov bolo absolvovanie odborných kurzov a školení ako aj výmenných pobytov. V súvislosti s realizáciou úloh v oblasti správy registratúry ÚPN sa poverení zamestnanci jednotlivých organizačných zložiek zúčastnili školení o vedení a správe registratúry a administratívneho systému. Novoprijatí zamestnanci sa oboznámili s BOZP, s predpismi o ochrane osobných údajov a so základnými internými riadiacimi aktami ÚPN a podľa pôsobnosti a odbornej činnosti sa zúčastňovali aj na školeniach v oblastiach personalistiky, ekonomiky a rozpočtu, správy majetku štátu, vedenia účtovníctva, kybernetickej bezpečnosti a pod. Zamestnanci oddelenia dokumentácie opäť absolvovali letnú školu v Estónsku so zameraním na dejiny 20. storočia v pobaltských krajinách a zamestnanci Archívu ÚPN si vymieňali svoje poznatky a skúsenosti s kolegami z Českej republiky.

2.4 FINANCOVANIE

ÚPN mal na rok 2024 schválený transfer zo štátneho rozpočtu vo výške 3 130 944,00 eur, v tom bežný transfer 3 130 944,00 eur; kapitálový transfer schválený nebol. Zostatok kapitálového transferu z roku 2023 bol vo výške 450 000,00 eur a rozpočet bol o túto sumu upravený. Počas roku 2024 bol ÚPN Ministerstvom financií SR poskytnutý kapitálový transfer zo štátneho rozpočtu vo výške 40 000,00 eur účelovo určený na obstaranie výpočtovej techniky. Finančné prostriedky boli použité v plnej výške. Po úprave realizovanej v zmysle rozpočtových pravidiel bol celkový upravený rozpočet ÚPN k 31. decembru 2024 vo výške 3 620 944,00 eur, v tom bežný transfer 3 130 944,00 eur a kapitálový transfer 490 000,00 eur. Finančné prostriedky boli použité na financovanie úloh vyplývajúcich zo zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa a v súlade s príslušnými uzneseniami vlády SR.

Bežné výdavky boli čerpané na mzdy, platy, služobné príjmy a ostatné osobné vyrovnania v sume 1 509 073,40 eur, na poistné a príspevky do poisťovní 643 963,89 eur, na tovary a služby 908 465,65 eur a na transfery jednotlivcom 69 339,18 eur, v tom na odstupné 16 299,00 eur, na odchodné 2 992,00 eur, jednotlivcovi - finančný príspevok na stravovanie zamestnancov 41 370,33 eur a nemocenské dávky 8 677,85 eur.

V rámci tovarov a služieb boli finančné prostriedky čerpané na služby nájmu v kancelárskych priestoroch sídla ÚPN a archívnych priestoroch vo výške 222 094,02 eur nakoľko ÚPN nemá k dispozícii vlastné priestory, na odmeny členom Správnej a Dozornej rady ÚPN v zmysle zákona o pamäti národa vo výške 285 762,00 eur. Ďalšie finančné prostriedky v rámci tovarov a služieb boli čerpané na materiálno – technické

zabezpečenie činnosti ÚPN, organizovanie podujatí v rámci výkonu zákonom stanovených činností predovšetkým v oblasti vzdelávania, systematického zhromažďovania, odborného, vedeckého a dokumentačného spracovávaní informácií a dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, poskytovanie výsledkov svojej činnosti predovšetkým publikačnou a prezentačnou činnosťou. Medzi ďalšími položkami súvisiacimi s fungovaním ÚPN boli výdavky na zabezpečenie stravovania zamestnancov vo výške 9 132,71 eur, na prídely do sociálneho fondu v sume 12 949,72 eur, na špeciálne služby vrátane právnych služieb vo výške 38 839,49 eur (revízie zariadení a služby súvisiace s užívaním kancelárskych a archívnych priestorov), na činnosť zamestnancov mimo pracovného pomeru (vrátane zabezpečenia upratovania priestorov, ako aj práce v rámci prípravy a tvorby publikácií ÚPN) v sume 14 943,80 eur. Prostriedky rozpočtované v rámci tovarov a služieb na realizáciu projektov Európskej siete pamätí a solidarita (ENRS) vo výške 50 000 eur boli čerpané na vzdelávacie projekty: European Remembrance Symposium in Warsaw, Festival slobody 2024, Exhibition "Between Life and Death" a s tým spojené administratívne výdavky.

Kapitálové výdavky boli v roku 2024 čerpané vo výške 163 616,00 eur, a to na prípravnú a projektovú dokumentáciu pri príprave realizácie projektu obnovy nehnuteľností na Krížnej a na obstaranie výpočtovej techniky.

Finančné prostriedky pridelené zo štátneho rozpočtu na rok 2024 boli čerpané v celkovej sume 3 294 458,12 eur, čo tvorí čerpanie 90,98 % z celkového objemu finančných prostriedkov, v tom bežné výdavky boli čerpané vo výške 3 130 842,12 eur a kapitálové výdavky vo výške 163 616,00 eur. Nepoužitú bežnú výdavku vo výške 11,84 eur z prevádzkovej činnosti ÚPN a finančné prostriedky z bankovej činnosti (bez možnosti vplyvu ÚPN), pripísané na účet ÚPN bankové úroky k 31. decembru 2024 odpočítané o zrážkovú daň vo výške 90,04, budú v roku 2025 vrátené v rámci zúčtovania dotácie poskytnutej v pôsobnosti MF SR na účet MF SR.

V roku 2024 získal ÚPN za tržby vlastných výrobkov spolu 10 740,91 eur, z toho predaj publikácií 9 976,15 eur, predaj DVD 24,77 eur, predaj časopisu *Pamäť národa* 449,99 eur a predplatné 290,00 eur. Tržby z predaja služieb – vydanie a sprístupnenie fotokópií a tržby za fotokopírovanie boli vo výške 3 019,81 eur.

Dlhodobý hmotný a nehmotný majetok Ústavu pamäti národa bol k 1. januáru 2024 v hodnote 5 756 982,03 eur, znížený o oprávky v sume 923 601,73 eur, zostatková hodnota majetku ÚPN bola vo výške 4 833 380,30 eur. V roku 2024 bol prírastok majetku 42 550,43 eur a úbytok majetku bol v dôsledku jeho vyradenia vo výške 6 925,41 eur. Majetok ÚPN bol k 31. decembru 2024 v celkovej hodnote 5 792 607,05 eur, znížený o oprávky v sume 1 074 106,32 eur, zostatková hodnota majetku ÚPN bola k 31. decembru 2024 vo výške 4 718 500,73 eur.

2.5 TLAČ A MÉDIÁ

Komunikácia ÚPN s médiami prebiehala najmä na základe dopytu médií, dlhodobej spolupráce a vlastných tlačových správ.

Odborní zamestnanci ÚPN médiám poskytli vyjadrenia k významným udalostiam a osobnostiam z obdobia neslobody – tradične február 1948, Sviečková manifestácia 1988, invázia v auguste 1968, november 1989, železná opona. Šlo tak o krátke vyjadrenia v spravodajských reláciách, ako aj o účasť v publicistických a diskusných reláciách a v podcastoch.

Z vlastnej iniciatívy ÚPN poskytoval médiám prostredníctvom tlačových správ informácie zo svojej činnosti – o organizovaní konferencií, seminárov a *Festivalu slobody*, o udelení Ceny ÚPN, o zverejnení prehľadu vyšetrovateľov ŠtB, členov vlád Slovenskej socialistickej republiky a Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska.

Odborní zamestnanci ÚPN poskytli vyjadrenia a rozhovory pre televízie TA3, Markíza, STVR, JOJ, TV Lux, TV Považie, Mestská televízia Trnava, TV SEN a DVTV. Od júla 2023 ÚPN na základe spolupráce s televíziou TA3 raz mesačne v jej relácii *Raňajky* približuje svoju činnosť a významné udalosti z obdobia neslobody.

Vyjadrenia a rozhovory poskytli odborní zamestnanci ÚPN aj pre rádiá RTVS Slovensko, Regina, Devín, Patria, Radio Slovakia International a Rádio Lumen. Na základe viacročnej spolupráce vystúpili odborní zamestnanci ÚPN v rozhlasových reláciách Slovenského rozhlasu *Historická nočná pyramída* a *Dejiny.sk*.

Z printových médií boli vyjadrenia, rozhovory a články publikované v denníkoch SME, Denník N, Pravda, Hospodárske noviny, Katolícke noviny, Aktuality.sk, Štandard, Postoj, Nový čas, blesk.cz, pre agentúry TASR a SITA.

S verejnosťou komunikoval ÚPN aj prostredníctvom vlastnej facebookovej stránky a facebookovej stránky Festivalu slobody.

Na facebookovej stránke ÚPN bola priebežne prezentovaná činnosť ÚPN, najmä organizácia odborných a spomienkových podujatí, videozáznamy z podujatí ÚPN, väčšie mediálne vystúpenia zamestnancov ÚPN, textové správy k výročiam udalostí a osobností z obdobia neslobody, informácie o spolupráci s partnerskými organizáciami a o stretnutiach s predstaviteľmi zastupiteľských úradov. V roku 2024 bolo publikovaných 311 príspevkov, 38 príbehov (stories), vytvorených 23 podujatí, 44 videí a 12 reelov.

Na facebookovej stránke *Festivalu slobody* bolo v roku 2024 publikovaných 61 príspevkov a 66 príbehov (stories), čo spolu predstavuje 127 jednotiek obsahu. V rámci prípravy festivalovej komunikácie bolo vytvorených 9 reelov, publikované 3 videá a vytvorených 20 Facebook eventov.

Vďaka cieľenej obsahovej stratégii a optimalizácii formátov sa celkový dosah obsahu na Facebooku ÚPN v roku 2024 zvýšil o 793 % oproti predchádzajúcemu obdobiu. Súčasne sa výrazne zlepšila aj interakcia s publikom, kde bol zaznamenaný nárast o 600,5 %.

2.6 AGENDA SÚDNYCH SPOROV

V roku 2024 bol ukončený jeden súdny spor vo veci ochrany osobnosti z dôvodu späťvzatia žaloby zo strany žalobcu, pričom prebieha ešte šesť súdnych sporov vedených voči ÚPN.

V roku 2024 sa ÚPN opakovane neúspešne obrátil na Generálnu prokuratúru SR so žiadosťou o súčinnosť pri vyhotovení fotokópie vyšetrovacieho spisu Vojenskej prokuratúry, sp. zn. OPv 34/90 vyšetrojúcej zásah bezpečnostných zložiek štátu proti účastníkom *Sviečkovej manifestácie*, vrátane dokumentačného materiálu, a to bez anonymizácie osobných údajov.

2.7 POSKYTOVANIE INFORMÁCIÍ ŠTÁTNYM ORGÁNOM

ÚPN poskytuje štátnym inštitúciám (Ministerstvo obrany SR, Národný bezpečnostný úrad, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo) podklady na plnenie ich zákonných úloh. V roku 2024 ÚPN celkovo vybavil 821 žiadostí štátnych orgánov SR.

2.8 MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA

Na bilaterálnej úrovni pokračoval ÚPN v rozvoji spolupráce so zahraničnými partnerskými pamäťovými inštitúciami z Českej republiky (Ústav pre štúdium totalitných režimov a Archív bezpečnostných služieb), z Poľska (Ústav národnej pamäti) a Maďarska (Historický archív maďarskej štátnej bezpečnosti, Výbor národnej pamäti).

Ústav pamäti národa je prostredníctvom predsedu Správnej rady ÚPN zastúpený v Riadiacom výbore Európskej siete pamäť a solidarita (ENRS), ktorý rozhoduje aj o projektoch realizovaných sieťou. ÚPN v ENRS zastupuje Slovenskú republiku. S Inštitútom ENRS, ktorý predstavuje výkonnú zložku siete, podpísal ÚPN dohodu o podpore 3 projektov:

- Sympózium Pamäť Európy vo Varšave;
- Festival slobody 2024;
- Výstava Medzi životom a smrťou.

V roku 2024 sa konalo jedno zasadnutie orgánov ENRS (riadiaceho výboru, poradného výboru a vedeckej rady) a dve zasadnutia Riadiaceho výboru ENRS. Na spoločnom rokovaní orgánov ENRS vo Varšave dňa 21. mája účastníci diskutovali o strategických otázkach siete, ako je vstup nových členských štátov do ENRS, perspektívy rozvoja siete a vyhliadky na roky 2024 a 2025. Členovia orgánov poskytli svoje odporúčania týkajúce sa: tematických priorít ENRS uprostred súčasných výziev, existujúce a potenciálne partnerstvá, možné geografické rozšírenie a budúci finančný vývoj (pred vypracovaním stratégie ENRS na obdobie rokov 2026 – 2030).

Rokovanie Riadiaceho výboru ENRS sa uskutočnilo online 16. apríla 2024. Diskusie sa zamerali najmä na aktivity ENRS v roku 2024 a plány na rok 2025, finančné možnosti, možné aktivity a zapojenie siete v Moldavsku a Spojených štátoch amerických, ako aj udalosti pripomínajúce 80. výročie ukončenia druhej svetovej vojny. Ďalšie rokovanie

Riadiaceho výboru ENRS sa konalo v dňoch 11. – 12. októbra v Bukurešti. Predmetom rokovania bol pracovný harmonogram stratégie ENRS, kľúčové historické výročia v rokoch 2026 – 2030, plán činnosti na rok 2025 týkajúci sa informačných kampaní, konferencií a sympózií, vzdelávacích projektov, výstav, partnerských projektov a ďalších činností.

V rámci spolupráce s ENRS sa ÚPN opätovne zapojil do medzinárodnej verejnej vzdelávacej kampane „*Pamätaj. 23. augusta*“, ktorá zdôrazňuje dôležitosť historických udalostí a nabáda k ucteniu si obetí totalitarizmu. 23. august je Európskym dňom pamiatky obetí stalinizmu a nacizmu a Ústav pamäti národa sa aktívne zapojil do kampane prostredníctvom distribúcie odznakov verejnosti, ako aj šírením a zverejnením informácií prostredníctvom sociálnych sietí.

V rámci členstva v Európskej sieti úradov spravujúcich písomnosti tajnej polície (ESÚ) sa konalo v dňoch 3. – 5. októbra 2024 výročné stretnutie v Tirane, ktoré organizoval Úrad pre informácie o bývalých dokumentoch štátnej bezpečnosti (The Authority for the Information on the Former State Security Documents). Na pracovnom rokovaní boli prediskutované otázky rozšírenia siete v súvislosti s jej produktívnejšou činnosťou a prizvaním ďalších inštitúcií z iných krajín. Na stretnutí zaznela spoločná výzva takmer všetkých členov siete ohľadom pokračovania v téme digitalizácie archívnych dokumentov a hľadania a implementácie inovatívnych prístupov pri zefektívňovaní práce a rozširovaní ich dosahu. V apríli 2024 sa spustila spoločná webová stránka ESÚ, ktorá bude pravidelne aktualizovaná o nové materiály a príspevky.

V roku 2024 pokračovala aj spolupráca s Platformou európskej pamäti a svedomia (PEMC). Taktiež ako každý rok sa konalo aj pripomenutie si dní obetí totalitných režimov v rámci kampaní v jednotlivých krajinách formou zdieľania a šírenia informácií (27. január, 25. máj a 23. august). V dňoch 15. – 17. mája 2024 sa konalo výročné zasadnutie PEMC vo Vilniuse, ktoré bolo sprevádzané medzinárodnou konferenciou *Zločiny totalitarizmu – spravodlivosť a spomienka (remembrance) v 21. storočí*.

Ústav pamäti národa v spolupráci s PEMC a s podporou Nadácie SPP vydal slovenskú verziu vzdelávacej stolovej hry *Cez železnú oponu*. Pôvodnú verziu hry vytvorila Platforma európskej pamäti a svedomia v spolupráci s poľským Ústavom národnej pamäti v roku 2016. Cieľom hry je rozšíriť povedomie o komunistickom totalitnom režime, jeho zločinoch a symboloch, ako aj vzdelávať študentov na základných a stredných školách v jednotlivých regiónoch Slovenska. Hra prináša množstvo historických informácií a môže byť použitá ako podporná pomôcka pri výučbe dejepisu. Ústav pamäti národa v priebehu I. polroka 2024 zabezpečil distribúciu vzdelávacej hry prostredníctvom vyšších územných celkov a Združenia miest a obcí Slovenska. ÚPN taktiež zrealizoval niekoľko prednášok na školách spojených s prezentáciou hry.

Ústav pamäti národa sa v spolupráci s Ústavom národnej pamäti (Varšava), Výborom národnej pamäti (Budapešť) a Ústavom pre štúdium totalitných režimov (Praha) podieľa na príprave medzinárodných vedeckých konferencií o prenasledovaní cirkví a náboženských spoločenstiev v štátoch bývalého sovietskeho bloku s názvom *Cirkvi a náboženské združenia za železnou oponou*. Druhá z konferencií sa konala v dňoch 24. – 25. septembra v Bratislave a venovala sa obdobiu rokov 1956 – 1968.

Ústav pamäti národa podpísal v júni 2025 memorandum o spolupráci s Ukrajinským ústavom pamäti národa. Vzájomná spolupráca zahŕňa výskum pôsobenia nedemokratických režimov, organizáciu prednášok, konferencií, seminárov a osvetových

podujatí, ďalej tiež výmenu knižných publikácií, vyhľadávanie pamätníkov obdobia neslobody a spoločné úsilie o odsúdenie komunistických a národnosocialistických totalitných režimov.

2.9 SPOLUPRÁCA S ĎALŠÍMI PARTNERMI

Aj v roku 2024 pokračoval ÚPN v spolupráci s organizáciami politických väzňov. Za účasti predstaviteľov Konfederácie politických väzňov Slovenska, Politických väzňov-Zväzu protikomunistického odboja a Svetového združenia bývalých politických väzňov, si zástupcovia ÚPN uctili pamiatku politických väzňov v rámci pietnych spomienok pri pamätníkoch na rôznych miestach Slovenska.

Počas roka pokračovala aj spolupráca so samosprávnymi krajmi (Banskobystrický, Bratislavský, Košický, Nitriansky, Trenčiansky, Trnavský a Žilinský,) Múzeom SNP v Banskej Bystrici, Poľským inštitútom, Českým centrom Bratislava, občianskym združením Misia 89 a občianskym združením samizdat.sk. Viacero projektov sa realizovalo aj v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave, Francúzskym inštitútom, Slovenskou televíziou a rozhlasom a televíziou TA3.

V priebehu roka 2024 sa prehĺbila dlhoročná spolupráca s Trnavským samosprávnym krajom podpísaním memoranda o spolupráci, ktoré vytvára priestor na organizovanie vedeckých a osvetových podujatí, pri edičnej činnosti a ďalších aktivitách súvisiacich s dejinami v rokoch 1939 až 1989.

3 AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Agenda účastníkov a veteránov protikomunistického odboja predstavuje jednu zo zákonných úloh ÚPN, ktorej predmetom je rozhodovanie o priznaní štatútu účastníka a veterána protikomunistického odboja. V roku 2024 ÚPN dedikoval niekoľko prípadov a začal konania *ex offi*.

3.1 AGENDA ÚČASTNÍKOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Podľa § 11 zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a podľa § 8 zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa ÚPN rozhoduje o priznaní postavenia účastníka protikomunistického odboja. Tento štatút je oprávnený získať občan, ktorý sa v období od 6. októbra 1944 do 17. novembra 1989 postavil na odpor proti komunistickému režimu. V prípadoch *in memoriam* môže ÚPN priznať postavenie účastníka protikomunistického odboja *in memoriam* aj z vlastného rozhodnutia. ÚPN o priznaní štatútu rozhoduje na základe písomnej žiadosti, súčasťou ktorej je dotazník. Údaje z dotazníka sa podľa možnosti a dostupnosti údajov overujú vyhľadávaním náležitých dokumentov uložených v archívoch na území Slovenskej republiky a Českej republiky. Pri skúmaní oprávnenosti žiadosti sa zisťujú aj možné prekážky, ktoré definuje zákon.

Správna rada ÚPN uznesením z 15. marca 2019 zriadila Komisiu na preskúmavanie žiadostí o priznanie postavenie účastníka a veterána protikomunistického odboja ako svoj stály poradný orgán pre posudzovanie žiadostí, pri ktorých vyvstali nejasnosti vyžadujúce posúdenie a stanovisko viacerých odborníkov. Komisia v roku 2024 nezasadala, nakoľko sa nevyskytli také prípady, pre ktoré by bolo nutné komisiu zvolať.

V roku 2024 ÚPN vybavil 142 žiadostí, z toho v 47 prípadoch konanie o priznanie postavenia účastníka zastavil. Postavenie účastníka protikomunistického odboja priznal v 48 prípadoch. K 31. decembru 2024 ÚPN priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja celkovo 1 395 osobám.

3.2 AGENDA VETERÁNOV PROTİKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Od roku 2009 ÚPN priznáva oprávneným žiadateľom aj postavenie veterána protikomunistického odboja podľa zákona č. 219/2006 Z. z. Postavenie veterána protikomunistického odboja priznal v 41 prípadoch, pričom ÚPN predložil informácie o udelených štatútoch Vojenskému úradu sociálneho zabezpečenia a Sociálnej poisťovni. K 31. decembru 2024 ÚPN priznal postavenie veterána protikomunistického odboja celkovo 1 304 osobám.

Slávnostné odovzdávanie dekrétov veteránov protikomunistického odboja sa v roku 2024 konalo v Trnavskom kraji, pričom dekréty boli odovzdané 15 osobám.

4 INFORMATIKA

4.1 SPRÁVA INFORMAČNÉHO SYSTÉMU ÚPN

Zamestnanci ÚPN vo vlastnej réžii ako aj v spolupráci s externou firmou zabezpečovali funkčnosť hardvérového a softvérového vybavenia, od zariadení v technologickej miestnosti ÚPN až po koncové zariadenia v jednotlivých kanceláriách, pričom všetky tieto zariadenia nesú v sebe množstvo softvérových aplikácií.

Súhrnne z hľadiska počtu zariadení spravovali zamestnanci ÚPN v roku 2024 1 firewall server, 3 komunikačné servery, 4 aplikačné servery, 111 PC a notebookov, 8 skenerov (5 papierových, 2 mikrofíšové a 1 knižný skener), 23 tlačiarň rôznej funkcionality, 3 externé sieťové disky, 3 diskové polia, digitálnu telefónnu ústredňu, dochádzkový systém s 2 terminálmi a záložný zdroj elektrickej energie pre zariadenia v technologickej miestnosti.

Vzhľadom na zastaranú infraštruktúru serverových a sieťových prvkov sa zamestnanci v roku 2024 zameriavali najmä na udržiavanie bezporuchového stavu stávajúcich zariadení, bezproblémový chod aplikácií a zaistenie bezpečnosti počítačovej siete. Do tejto činnosti spadala najmä priebežná aktualizácia operačných systémov Windows a Linux RedHat na personálnych počítačoch a serveroch, aktualizácia a inštalácia nových verzií antivírovej ochrany Eset Endpoint Antivirus na personálnych počítačoch a Eset Server Security na windowsových serveroch, zmena prístupu k časovej pečiatke pre bezpečnú elektronickú komunikáciu zo servera v NBU na server v NASES, rozšírenie automatizovaného zálohovania o nové činnosti, sledovanie a kontrola bezpečnosti počítačovej siete, najmä možné zachytenie škodlivých IP adries a kompromitovaných e-mailových účtov z internetu v spolupráci so sekciou bezpečnosti NASES.

Z dôvodu plánovanej modernizácie technológie v ÚPN v roku 2025 – prechod na virtualizáciu serverov a aplikácií a zastupiteľnosť v prípade poruchy – sa koncom roka 2024 uskutočnil nákup techniky: 2 nové servery pre virtualizáciu, 2 nové prepínače s rýchlymi portami pre komunikáciu a 2 nové firewall servery. Vzhľadom na ukončenie podpory Windows 10 na personálnych počítačoch v roku 2025 sa začalo s Counter Intelligence Corps postupnou náhradou personálnych počítačov v ÚPN s týmto systémom a koncom roka 2024 sa nakúpilo 20 nových počítačov.

4.2 ZVEREJŇOVANIE INFORMÁCIÍ NA INTERNETOVÝCH A INTRANETOVÝCH STRÁNKACH

Na webovom sídle ÚPN www.upn.gov.sk (www.upn.sk) sa v roku 2024 zverejnilo 56 informácií o činnosti ÚPN, 3 publikácie v elektronickej knižnici, 20 textov v kalendáriu, 1 číslo časopisu *Pamäť národa*, objednávky (288 záznamov), faktúry (529 záznamov), 172 zmlúv a dodatkov.

Ústav pamäti národa zverejnil štruktúru útvarov vyšetrovania na Slovensku v rokoch 1971 až 1989 a prehľad na nich zaradených 220 príslušníkov, prehľad 506 členov ÚV KSS za obdobie rokov 1945 až 1989 a prehľad 57 členov vlád SSR za obdobie rokov 1969 až 1989 a ďalšie archívne pomôcky k dokumentom Štátnej bezpečnosti, ktoré spravuje vo svojom archíve.

Ústav pamäti národa zverejnil inventáre k fondom Oddelenia ŠtB Okresnej správy ZNB Dolný Kubín (58 inventárnych jednotiek v 11 archívnych škatuliach) a Oddelenia ŠtB Okresnej správy ZNB Nové Zámky (37 inventárnych jednotiek v 8 archívnych škatuliach), ako aj tematický katalóg k Februáru 1948 z vybraných archívnych dokumentov (436 dokumentov).

Priebežne bola aktualizovaná hlavná stránka internetového sídla ÚPN. Zverejňovali sa pozvánky podujatí, ktoré ÚPN organizoval a tiež ostatné informácie z diania v ÚPN. Tieto informácie boli zároveň zverejňované aj na sociálnej sieti *Facebook*.

Priebežne sa aktualizovali aj domény www.februar1948.sk, www.21august1968.sk, www.17november1989.sk, www.barbarskanoc.sk a www.pamatniky.sk. Stránky popisujú historické udalosti a sú na nich zverejnené archívne dokumenty, fotografie, zvukové záznamy, videá, informácie o podujatiach ÚPN pri príležitosti ich výročí ako aj miesta, ktoré pripomínajú obete neprávosti spáchané komunistickým režimom na obyvateľoch.

Denne bola aktualizovaná intranetová stránka ÚPN s informáciami pre zamestnancov – smernice, pokyny pre zamestnancov a denný monitoring médií.

5 ARCHÍV

Archív ÚPN v zmysle zákona o pamäti národa eviduje, zhromažďuje, sprístupňuje, zverejňuje, spravuje a využíva dokumenty bezpečnostných orgánov hitlerovského Nemecka a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989.

Štatút archívu mu bol priznaný rozhodnutím Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR zo 7. júla 2004. Ako archív právnickej osoby zriadenej zákonom podľa rozhodnutia Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR nesie názov Archív Ústavu pamäti národa so sídlom v Bratislave. Na základe tohto rozhodnutia plní úlohy preberania, evidencie, ochrany, spracúvania, sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov organizácie.

5.1 DELIMITÁCIE

Zamestnanci ÚPN sa v rámci plnenia Uznesenia vlády č. 555/2020 prioritne venovali delimitáciám dokumentov z Ministerstva spravodlivosti SR, od ktorého prevzali archívne dokumenty z registratúry v počte 141 škatúl. Archívne dokumenty tvoria rehabilitačné spisy osôb a spisy vyplatených odškodnení oprávneným osobám na základe zákonov č. 119/1990 Z. z., č. 305/1999 Z. z., č. 105/2002 Z. z. a č. 547/2005 Z. z. Vykonaná bola priebežná kontrola fyzickej prítomnosti spisov a zakrabíkovanie všetkých spisov.

5.2 ARCHÍVNE FONDY

Archív ÚPN spravuje celkovo 2 517 bm archívnych dokumentov. Spracované archívne dokumenty tvoria 1 898 bm, z toho je 1 682 bm inventarizovaných archívnych dokumentov, 216 bm tvoria usporiadané (neinventarizované) archívne dokumenty. Objem nespracovaných archívnych dokumentov k 31. decembru 2024 predstavoval 616 bm.

Ku koncu roka 2024 sa v Archíve ÚPN nachádzalo 507 archívnych fondov a zbierok (počet archívnych fondov a zbierok bol prehodnotený a upravený v rámci zmeny kritérií pre určenie archívnych fondov). Zároveň Archív ÚPN spravuje historickú knižnicu Ústavu marxizmu-leninizmu, súbor periodickej tlače vydavateľstva ÚV KSS Pravda a príručnú knižnicu ÚPN.

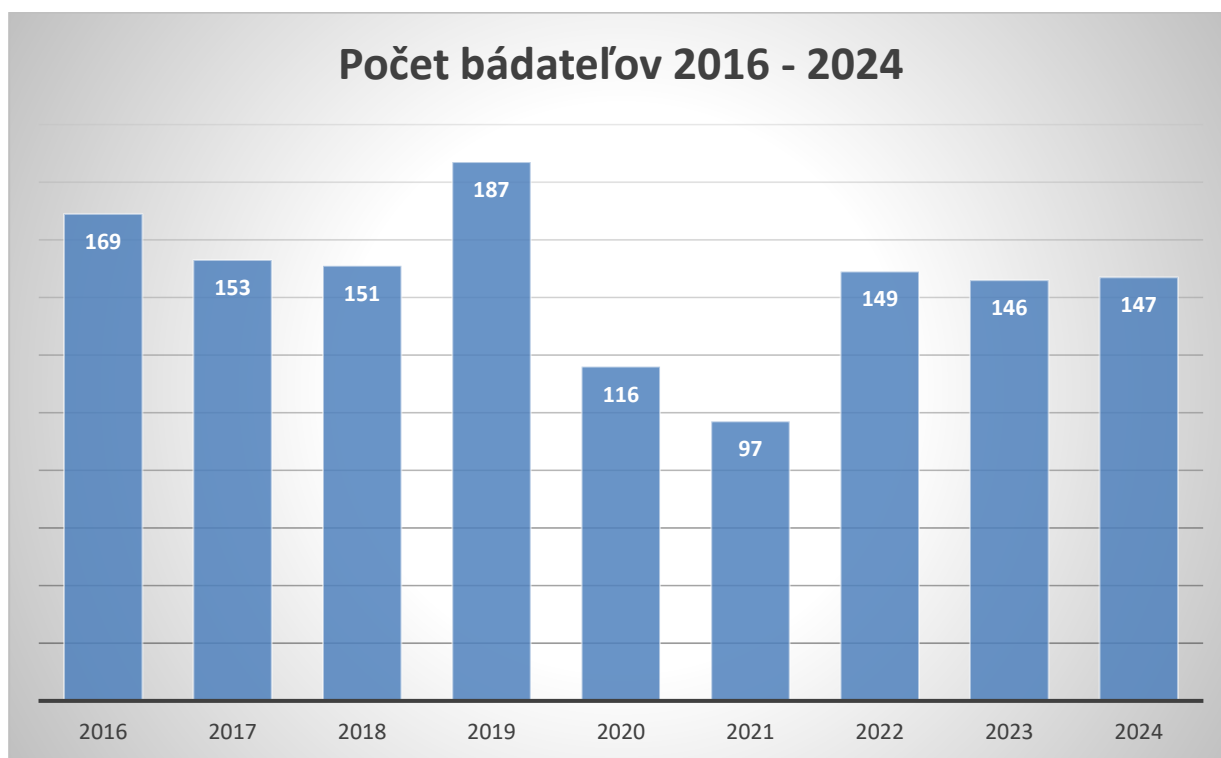
Zamestnanci ÚPN v roku 2024 inventarizovali dokumenty archívnych fondov XII. Správa ZNB Bratislava (9,625 bm, 77 škatúl, 220 inventárnych jednotiek); Hlavná správa ŠtB MV SSR (3,5 bm, 24 škatúl, 83 inventárnych jednotiek) a bol zverejnený tematický katalóg k Februáru 1948 z vybraných archívnych dokumentov (436 dokumentov). Zároveň prebehlo usporiadanie dokumentov v rámci archívnych fondov Krajská správa ZNB S ŠtB Košice (7,875 bm, 77 škatúl), Okresná správa ZNB Oddelenie ŠtB Dunajská Streda (3 bm, 25 škatúl).

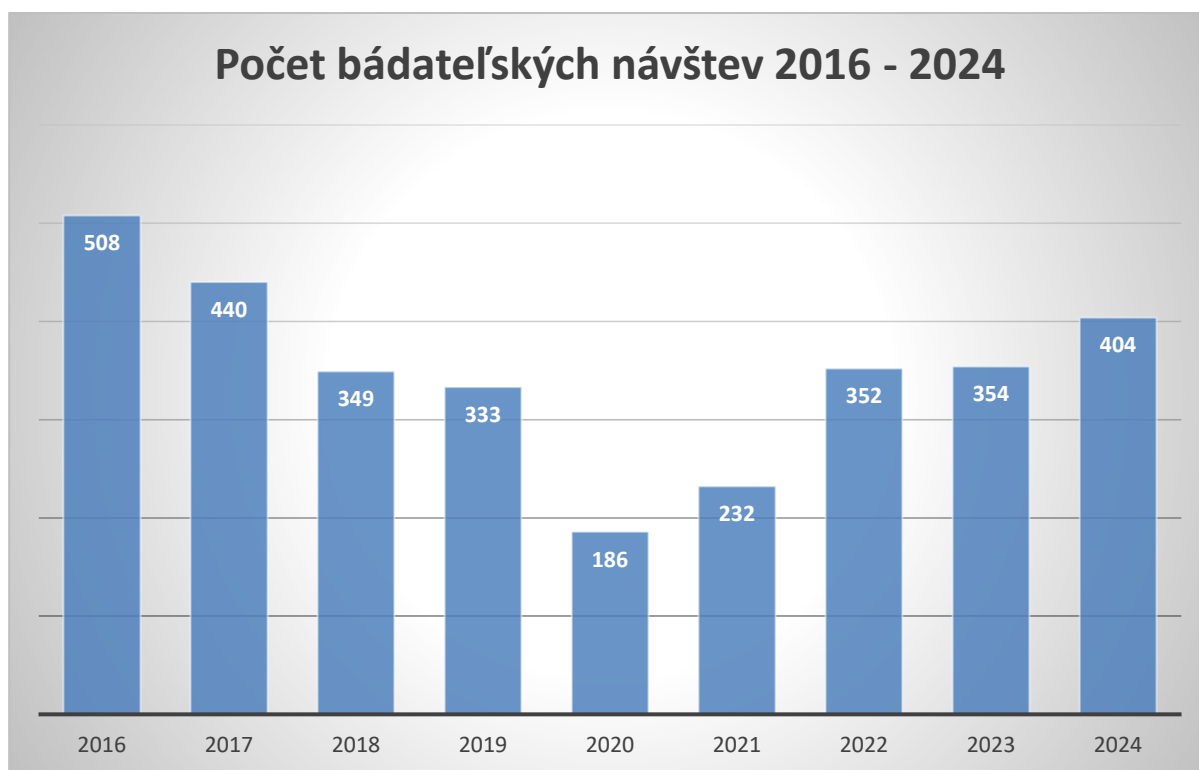
5.3 AKVIZIČNÁ ČINNOSŤ

V rámci akvizičnej činnosti ÚPN prevzal prírastky od fyzických osôb (Gabriela Kaliská – úradné dokumenty z 80. rokov – 0,125 bm, Miroslav Kusý – časť osobného fondu – 3,750 bm, Milan Šišmiš – fotografie plagátov a nápisov z novembra 1989 – 0,125 bm, Neznámy darca – rukopisy a dokumenty perzekúcií členov Charty 77 – 0,250 bm). Počas roka 2024 zamestnanci ÚPN spracovali akvizície v celkovom rozsahu 11,500 bm dokumentov.

5.4 BÁDATEĽŇA

Počas roka 2024 bola bádateľňa Archívu ÚPN otvorená v štandardnom režime. Zamestnanci ÚPN bádateľom celkovo pripravili 1123 archívnych dokumentov jednotlivín a 224 škatúl. Z príručnej knižnice bolo 6 bádateľmi vyžiadaných 22 knižničných jednotiek. Bádateľom bolo založených 147 bádateľských listov, vykonali 404 bádateľských návštev. Zamestnanci zároveň vypracovali na účely sprístupnenia 34 posúdení archívnych dokumentov (12 297 strán) a anonymizovali osobné a osobitné údaje v sprístupnených dokumentoch (13 741 strán).





5.5 KNIŽNICA

V roku 2024 prebehla čiastková revízia príručnej knižnice pri archíve ÚPN v počte 1503 knižničných jednotiek z celkového počtu 9 900. Do aplikácie *Lustrátor* boli doplnené novo nadobudnuté knižničné jednotky v počte 495 titulov. Príručná knižnica sa zároveň rozrástla o 887 kusov periodík z rokov 1939 – 1989.

5.6 DIGITALIZÁCIA ARCHÍVNÝCH DOKUMENTOV

V roku 2024 zamestnanci ÚPN pokračovali v digitalizácii papierových a mikrofišových dokumentov z Archívu ÚPN a z archívu MV SR. Prioritou bola priebežná digitalizácia zapožičaných personálnych spisov príslušníkov ZNB, ktorá sa k 1. decembru 2024 úspešne dokončila. Operatívne skenovanie sa realizovalo na základe požiadaviek jednotlivých organizačných zložiek ÚPN v súvislosti s ich dlhodobými rozpracovanými projektmi alebo aktuálnymi úlohami. Prebehla tiež systematická digitalizácia archívnych fondov ako celkov, a to:

fond A 41 Úradovne a útvary technického zabezpečenia FMV – 0,625 bm;
fond B 8 Krajská správa ZNB Bratislava – 6,8 bm;
Zväzková agenda I. správy ZNB – 1,7 bm.

V rámci digitalizácie zapožičaných personálnych spisov príslušníkov ZNB bolo digitalizovaných v roku 2024 celkovo 1468 spisov čo predstavuje 20 105 snímok.

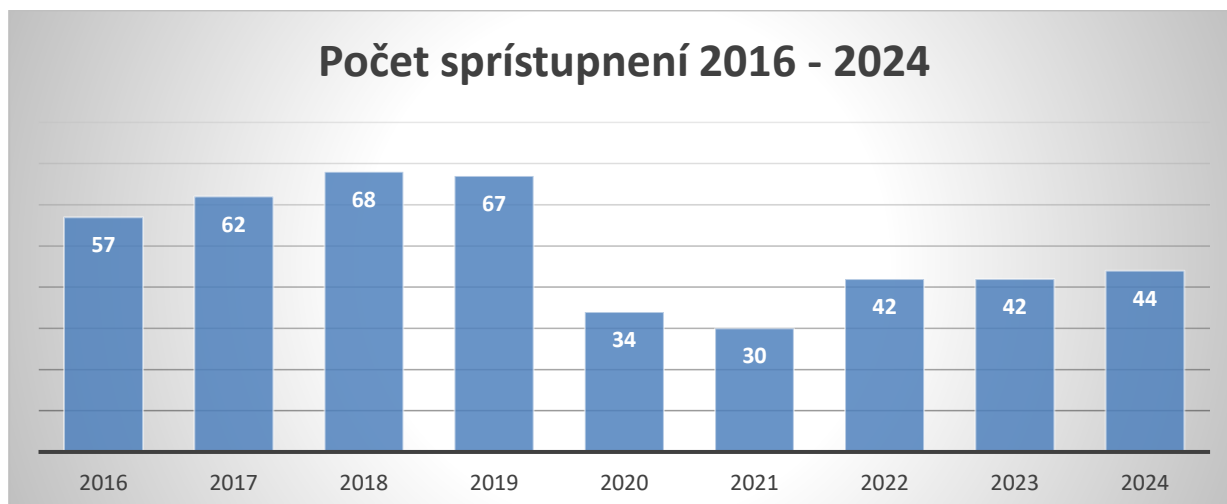
V skenovacej prevádzke bolo v roku 2024 zdigitalizovaných celkovo 363 798 strán dokumentov, z toho 278 141 strán papierových. Zároveň prebiehala aj digitalizácia neštandardných formátov (negatívov a diapozitívov) a zapožičaných materiálov v celkovom počte 25 955 snímok.

5.7 SPRÍSTUPŇOVANIE

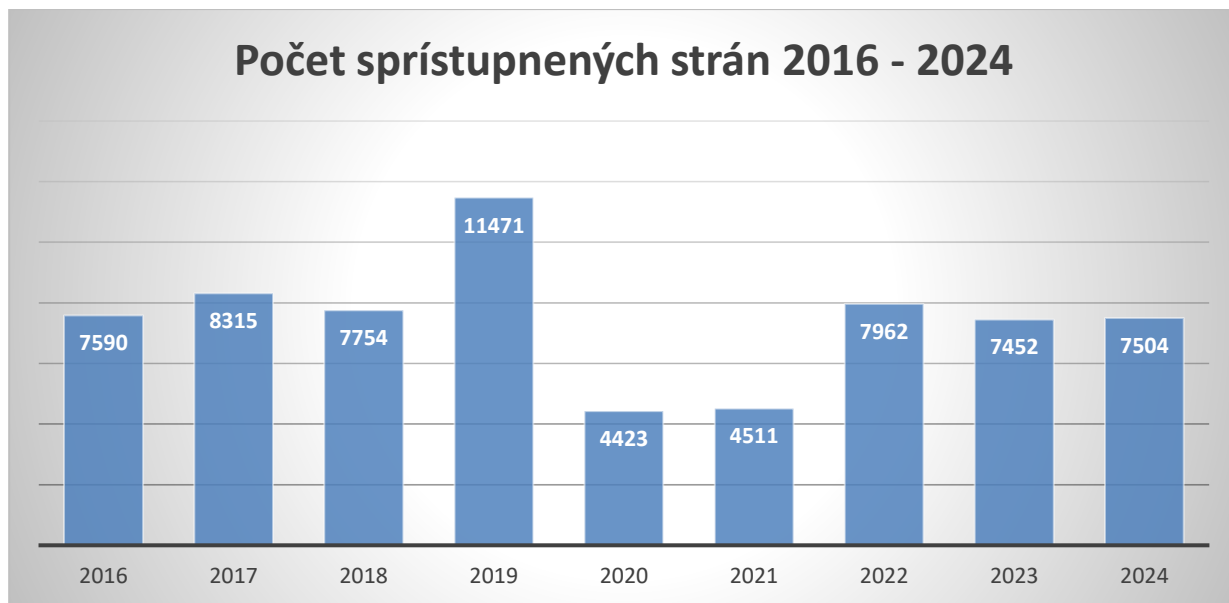
Zamestnanci ÚPN na základe písomnej žiadosti podľa § 17 a § 18 Zákona o pamäti národa sprístupňujú žiadateľom dokumenty po bývalých bezpečnostných zložkách štátu z obdobia rokov 1939 – 1989. V roku 2024 ÚPN prijal 91 žiadostí fyzických osôb o sprístupnenie dokumentov.



V roku 2024 sa s dokumentmi vyžiadanými podľa § 17 a § 18 zákona o pamäti národa. oboznámilo 44 osôb.



Zamestnanci ÚPN pripravili a žiadateľom v roku 2024 sprístupnili celkovo 7 504 strán dokumentov.



5.8 EVIDENCIE A DATABÁZY – ARCHÍVNY INFORMAČNÝ SYSTÉM

V rámci budovania archívneho informačného systému bola v roku 2024 doplnená databáza prevzatých spisov o 39 247 záznamov z fondov B 8, B 9, B 10. Databáza prevzatých spisov sa doplnila tiež o záznamy delimitovaných rehabilitačných spisov z Ministerstva spravodlivosti SR. V rámci tvorby databáz boli prepísané údaje do všeobecnej kartotéky, menných a vecných registrov fondov v počte 5 059 snímok.

5.9 ODBORNÁ A OSVETOVÁ ČINNOSŤ

ÚPN pripravil Deň otvorených dverí Archívu ÚPN na tému *Hudba pod kontrolou ŠtB*, ktorý sa uskutočnil v novembri 2024 ako súčasť *Festivalu Slobody*. Prebehli exkurzie študentov stredných škôl z Bratislavy a priláhlých regiónov.

V priestoroch Archívu ÚPN sa uskutočnilo viacero exkurzií, ako napríklad návšteva veľvyslanca Spojených štátov amerických, Nemeckej spolkovej republiky, Rakúska a Švajčiarska ako aj členov Poslaneckej snemovne ČR. Archív ÚPN dlhodobo spolupracuje pri propagovaní svojej činnosti a obdobia neslobody s Bratislavským samosprávnym krajom pri podujatí *Víkend zatvorených hraníc*. V roku 2024 sa uskutočnila séria exkurzií *Po stopách Železnej opony zo sedla bicykla*.

6 VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA

Výskumné a dokumentačné aktivity realizovali zamestnanci Ústavu pamäti národa v dvanástich okruhoch v rámci výskumnej činnosti a v ôsmich okruhoch v rámci dokumentačnej činnosti. Súčasne sa s cieľom aplikovania kvalitatívnych zmien, nastavenia výskumu, plánovania výstupov trvalej hodnoty, termínov, ako aj finančných dopadov, a vytvorenia tvorivého pracovného prostredia nastavovali výskumné projekty.

6.1 OKRUHY VÝSKUMU A DOKUMENTÁCIE

V priebehu roka 2024 sa zamestnanci ÚPN zamerali na reflektovanie významných výročí z obdobia neslobody (1939 – 1989), najmä na 35. výročie Nežnej revolúcie (november), ktorému bolo venovaných množstvo aktivít aj v rámci *Festivalu slobody*. Reflektovali taktiež významné pamätné dni Slovenskej republiky, akými sú Deň nespravodlivo stíhaných, Deň pamiatky obetí komunistického režimu, Deň obetí holokaustu a rasového násillia a Deň samizdatu. Pozornosť v roku 2024 zamestnanci ÚPN venovali aj napríklad fenoménu perzekúcie cirkví v štátoch za železnou oponou, kolektivizácie, 80. výročiu Slovenského národného povstania, 100. výročiu narodenia Silvestra Krčméryho a sestre Bernadete Pánčiovej, ktorým boli venované samostatné vedecké podujatia. Zamestnanci ÚPN priebežne pripravovali texty k výročiam, osobnostiam a udalostiam do webového kalendária a v rámci výskumnej, dokumentačnej a osvetovej činnosti.

Výskumné projekty:

1) Postoj miestnych autorít na Považí k židovskému obyvateľstvu v čase holokaustu. Regionálne aspekty holokaustu na Slovensku – na príklade Považia

Riešiteľ: Mgr. Pavol Makyna, PhD. (1/2 úväzok)

Projekt sa zameriava na menej spracované regionálne aspekty a prejavy „politických rozhodnutí na celoštátnej úrovni“ pri ich dopade na miestne štruktúry a židovské obyvateľstvo v nich. Regionálne dejiny holokaustu na Slovensku obsahujú nevyužitý potenciál, hoci niektoré geografické oblasti, najmä väčšie mestá, majú problematiku holokaustu zmapovanú na výbornej úrovni. To sa ale netýka oblasti Stredného Považia (súčasné okresy Považská Bystrica, Púchov Ilava), kde žilo pomerne vysoké percento židovských obyvateľov v menších mestách a obciach. Z tohto hľadiska je potrebné reflektovať aj regionálne špecifiká, a to napr. pri vydávaní lokálnych nariadení namierených proti židovskému obyvateľstvu, spôsobujúce jeho perzekvovanie. Dôraz budeme klásť na postoj miestnych autorít k židovským obyvateľom a snahe reflektovať ich „prístup“ medzi majoritou, a taktiež sledovať mieru zodpovednosti a iniciatívy osôb vo funkciách verejnej správy na úrovni regiónu pri vydávaní a vykonávaní protizidovských „noríem“. Dôležitým aspektom skúmania holokaustu v regióne sú aj jeho hospodárske a sociálne pomery.

Výskum v roku 2024 reflektoval najmä mocenské mechanizmy režimu vedúce k perzekúciám Židov, ako aj konkrétnych vykonávateľov zločinov z prostredia štátneho aparátu.

2) Trestnoprávna represia ako súčasť perzekúcií v komunistickom Československu

Riešiteľ: doc. Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Výskumný projekt analyzuje vývoj trestnoprávnej legislatívy a jej aplikačnú prax v podobe jednotlivých súdnych procesov z pohľadu zneužívania súdnej represie ako jedného z nástrojov perzekúcií komunistického režimu v Československu voči jeho odporcom (skutočným, domnelým, či fiktívnym). Analyzuje taktiež ako sa na vtedajšej podobe trestných zákonov podpísali dobové mocensko-politické súvislosti vývoja komunistického režimu v Československu i v celom sovietskom bloku (najmä míľniky jeho vývoja v rokoch 1948, 1956, 1968...), rovnako ako úlohu komunistickej strany ako mocenského centra v rámci rozhodovacieho procesu o taktike, metódach i konkrétnych úlohách príslušných štátnych orgánov v rámci trestnoprávných perzekúcií.

3) Protikomunistický odboj na Slovensku (1948 – 1953)

Riešiteľ: Mgr. Martin Gabčo, PhD.

Projekt sa zameriava na výskum protikomunistickej rezistencie na Slovensku v období tzv. budovateľského obdobia komunistického režimu, a to v celoštátnom i v európskom kontexte. Výskum spočíva v deskripcii a následnej analýze rôznorodých protikomunistických aktivít, ktoré v skúmanom období uskutočňovali jednotlivci a protirežimové skupiny. Vzhľadom na prepojenosť s domácim odbojom je pozornosť potrebné venovať rekonštrukcii činnosti agentov-kuriérov pôsobiacich na Slovensku v súlade so zámermi exilových skupín a západných spravodajských služieb. Základnú bádateľskú výzvu predstavuje doplnenie historického obrazu protikomunistického odboja o profily doteraz nezmapovaných protirežimovo orientovaných osobností a skupín na Slovensku.

4) Štátna Katolícka akcia na Slovensku v roku 1949 a reakcie obyvateľstva (vzbury a nepokoje)

Riešiteľ: Mgr. Martin Garek, PhD.

Výskum sa zameriava na ozbrojené vzbury v slovenských regiónoch v súvislosti s tzv. Katolíckou akciou a na tzv. protištátne skupiny na Slovensku. Výskum v roku 2024 sa zameriaval na protirežimové vystúpenia na Slovensku v súvislosti s tzv. Katolíckou akciou v jednotlivých regiónoch Slovenska (v minulosti bol výskum zameraný najmä na Oravu), ako aj represívne opatrenia komunistického režimu voči predstaviteľom protikomunistického odboja.

5) Politický proces s tzv. slovenskými buržoáznymi nacionalistami. Gustáv Husák a spol. (1949 – 1954)

Riešiteľ: Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

V rámci projektu riešiteľ odovzdal spracoval rukopis monografie a edične pripravil zbierku dokumentov o procese Gustáv Husák a spol. Publikácie vydá ÚPN v roku 2025.

6) Rehoľníčky v čase perzekúcií (1950 – 1970)

Riešiteľ: Mgr. František Neupauer, PhD.

Riešiteľ v rámci projektu skúma perzekúcie rehoľných sestier zo strany štátnej moci v období 50. a 60. rokov 20. storočia.

7) Politický systém, režim a spoločnosť na Slovensku 1968 – 1989

Riešitelia: Mgr. Patrik Dubovský, PhD.; Ľudmila Pastierová

Cieľom výskumného okruhu je zmapovanie pôsobenia komunistického režimu v období tzv. normalizácie. Výskum sa realizuje od roku 2009, zameriava sa na pôsobenie komunistického režimu na Slovensku a na prejavy odporu voči nemu. Štúdie mapovali aktivity disentu a perzekúciu odporcov režimu. Riešiteľ sa téme venuje od roku 2018, riešiteľka od októbra 2022. V roku 2024 riešiteľ dokončil monografiu *Anton Srholec, SDB v zápase za slobodu. 1950 – 1989*. Tomuto okruhu sa ÚPN venuje pravidelne na seminári Deň samizdatu, z ktorého sa vydáva zborník, ako i na konferenciách a počas bohatej prednáškovej činnosti pre školy a verejnosť. Pre popularizáciu tejto témy vo verejnosti sa využíva aj výstava V.Z.D.O.R. a diskusie riešiteľov projektu dopĺňajú aj program *Festivalu slobody*.

8) Násilná kolektívizácia

Riešiteľka: Mgr. Silvia Kopčáni, PhD.

Projektový okruh bol na ÚPN riešený v rokoch 2008 až 2016 postupne viacerými riešiteľmi. Výstupmi boli vedecké štúdie na parciálne témy, chýbalo však systematickejšie spracovanie uvedenej témy. Riešiteľka sa téme venuje od roku 2018, zameriava sa na priebeh a dopady kolektívizácie na konkrétne slovenské regióny s cieľom zmapovať rozsah, charakter a mechanizmy súdnych a mimosúdnych perzekúcií ako nástroja na presadenie kolektívizácie poľnohospodárstva. Analyzuje propagandu ako integrálnu súčasť procesu násilnej kolektívizácie na Slovensku.

9) Slovenský exil a Štátna bezpečnosť v prvých dvoch dekádach studenej vojny

Riešiteľka: Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová

Cieľom projektu je analyzovať aktivity slovenskej emigrácie v zápase proti komunistickému režimu, osobitne jednotlivých skupín (česko)slovenského exilu, ich hlavných predstaviteľov, organizácií a periodík, ako aj ideovú orientáciu.

Výskumná činnosť sa v roku 2024 zamerala na základný archívny výskum v súvislosti s tematikou slovenského povojnového exilu a jeho spojenia na domáci protikomunistický odboj v období 50. rokov 20. storočia.

10) Režim verzus umenie v období prvých rokov reálneho socializmu. Spisovatelia, novinári a výtvarní umelci na Slovensku (1968 – 1972)

Riešiteľ: Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Projekt sa zameriava na obdobie rokov 1968–1972, keď dochádzalo k formovaniu normalizačnej politiky a represii voči občianskej spoločnosti. Sleduje nielen vplyv strany a ŠtB na vybrané skupiny umelcov (spisovatelia, novinári, výtvarníci), ale aj ich vnímanie seba samých a interakciu so štátom a verejnosťou. Toto obdobie sa považuje za jedno z vrcholných v československej kultúre 20. storočia. Umelecká obec vtedy výrazne ovplyvňovala verejný priestor a prejavovala sa aj politicky. Po okupácii nasledovala cenzúra, zákazy diel aj osôb, vznikali zoznamy zakázaných autorov. Dochádzalo k ničeniu diel z politických dôvodov a mnohohrstevnému obmedzovaniu kultúrneho života. Projekt skúma reakcie inštitúcií, profesijných zväzov aj samotných aktérov na represívne opatrenia, zahŕňa aj porovnanie situácie v českých krajinách a na Slovensku a spoluprácu s odbornými inštitúciami. Nezaobera sa umeleckou hodnotou diel, ale podmienkami tvorby, existencie a vplyvu.

11) Propaganda Slovenského štátu a jej vplyv na slovenskú spoločnosť a kultúru v európskom kontexte (1939 – 1945)

Riešiteľka: Mgr. Zdena Hešterová, PhD.

Projekt sa zameriava na propagandu Slovenskej republiky (1939 – 1945), konkrétne na činnosť Úradu propagandy a jej vplyv na spoločnosť. Skúma sa najmä prepojenie so širším európskym kontextom a vplyv nacistického Nemecka. Oficiálna propaganda slúžila na upevňovanie režimu, šírenie dezinformácií a vytváranie obrazu nepriateľa. Nemecký vplyv bol prezentovaný ako pomoc a záruka slovenskej slobody. Cieľom je ukázať ako moc zneužívala propagandu na vyvolávanie nepriateľských nálad. Téma zostáva aktuálna aj dnes, keďže jej dôsledky sú stále citeľné. Cieľom výskumného pôsobenia je zároveň poukázať na nebezpečenstvo zneužitia moci na vyvolávanie nepriateľských nálad voči ostatným krajinám alebo sociálnym skupinám osôb, a to formou poukázania na mechanizmy prepracovaného systému propagandy Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945.

12) Pád komunistického režimu na Slovensku v kontexte poslednej fázy studenej vojny (1987 – 1989)

Riešiteľ: Mgr. Peter Jašek, PhD.

Projekt analyzuje základné aspekty vývoja v Československu v rokoch 1987 – 1989, kedy komunistický režim reálne prešiel do svojej poslednej fázy – tzv. prestavby. Výskum sa zameriava najmä na politické dejiny, dynamiku vzťahov vnútri komunistickej strany, uplatňovanie novej politickej línie na pozadí starých princípov a štruktúr, postoje k protirežimným skupinám vrátane pôsobenia Štátnej bezpečnosti v týchto z pohľadu režimu „nelegálnych štruktúrach“ a tiež na vývoj v prostredí opozície. Dôsledne tiež analyzuje priebeh Nežnej revolúcie na Slovensku, pričom neobíde ani takú dôležitú tému ako je pamäťové ukotvenie demokratickej revolúcie v roku 1989 (historiografia, analýza mediálneho diskurzu v kontexte informačných a dezinformačných kampaní, pamiatky vo verejnom priestranstve, reflexia v kultúre a umení).

Dokumentačné okruhy:

13) Odbory vyšetrovania ŠtB na Slovensku (1966 – 1970)

Riešiteľ: Mgr. Vladimír Palko

V roku 2024 bol ukončený archívno-historický výskum v Archíve ÚPN a v Archíve bezpečnostných zložiek a pripravená organizačná a personálna rekonštrukcia útvarov vyšetrovania ŠtB na Slovensku v rokoch 1971 – 1989. Webová prezentácia s prehľadom 220 príslušníkov bola zverejnená 26. novembra 2024.

Začal aj archívno-historický výskum k etape 1966 – 1970, na základe ktorého bolo identifikovaných 40 príslušníkov, ku ktorým bol priebežne pripravovaný prehľad kariéry. Druhá etapa bude ukončená v roku 2025, zverejnenie organizačnej a personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované na prelom rokov 2025 a 2026.

14) Krajské správy ministerstva vnútra na Slovensku

Riešiteľ: Mgr. Daniel Halčín

V roku 2024 pokračoval archívno-historický výskum ku Krajskej správe MV Prešov (1954 – 1960) v Archíve ÚPN a v Archíve bezpečnostných zložiek, na základe ktorého bol pripravený prehľad kariéry k 414 príslušníkom. Organizačná a personálna rekonštrukcia bola odovzdaná v I. štvrtroku 2025, zverejnenie formou webovej prezentácie je plánované v priebehu roku 2025.

Pokračoval aj archívno-historický výskum ku Krajskej správe MV Žilina (1954 – 1960) v Archíve ÚPN a v Archíve bezpečnostných zložiek, na základe ktorého bolo identifikovaných 366 príslušníkov, ku ktorým je priebežne spracovávaná kariéra. Pracovná úloha bude ukončená v roku 2025, zverejnenie organizačnej a personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované na prelom rokov 2025 a 2026.

15) Útvary vojenskej kontrarozviedky na Slovensku (1945 – 1968)

Riešiteľ: Mgr. Pavol Pytlík

V roku 2024 pokračoval archívno-historický výskum projektu k etape 1952 – 1968 v Archíve ÚPN a v Archíve bezpečnostných zložiek, na základe ktorého bolo identifikovaných 608 príslušníkov, ku ktorým bol priebežne pripravovaný prehľad kariéry. Zverejnenie organizačnej a personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované v priebehu roku 2025.

Taktiež začal archívno-historický výskum k etape 1945 – 1952, na základe ktorého bolo identifikovaných 410 príslušníkov, z toho k 20 bol pripravený prehľad kariéry. Zverejnenie organizačnej a personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie za etapu 1950 – 1952 je plánované na prelom rokov 2025 a 2026.

16) Biografický slovník náčelníkov ŠtB na Slovensku

Riešitelia: Mg. Jan Kalous, Ph.D. (editor a hlavný autor), Mgr. Jerguš Sivoš, Ph.D., Mgr. Vladimír Palko, Mgr. Pavol Pytlík, Mgr. Daniel Halčín

Pracovná úloha bola zahájená v polovici roku 2024. Editor pripravil štruktúru pripravovanej publikácie, štruktúru hesla a prehľad 49 náčelníkov ŠtB s odkazmi na zdroje v archívoch. Určený bol kolektív autorov a rozdelenie hesiel medzi jeho členov. Heslá budú pripravované v rokoch 2025 a 2026, vydanie slovníka je plánované na rok 2027.

17) Ústredňa štátnej bezpečnosti (1940 – 1945)

Riešiteľ: Mgr. Samuel Dušenko

Pracovná úloha bola zahájená v roku 2024. Riešiteľ zatiaľ identifikoval 115 príslušníkov zaradených na piatich oddeleniach v rokoch 1940 a 1941. Príprava organizačnej a personálnej rekonštrukcie za etapu 1940 – 1942 je plánovaná na prelom rokov 2025 a 2026.

18) Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska

Riešitelia: Mgr. Martin Halmo, PhDr. Adam Bieleš, PhD.

V roku 2024 pokračoval rozsiahly archívno-historický výskum projektu v Slovenskom národnom archíve pre etapu 1948 – 1968. Riešitelia zdokumentovali 1507 zamestnancov pôsobiacich na 71 oddeleniach, 589 odboroch a 313 referátoch a ďalších organizačných zložkách ÚV KSS. Zverejnenie organizačnej a personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované v roku 2025.

19) Slovenská národná rada (1954 – 1989)

Riešitelia: Mgr. Martin Halmo, PhDr. Adam Bieleš, PhD., Mgr. Samuel Dušenko

V roku 2024 pokračoval archívno-historický výskum v Slovenskom národnom archíve. Riešitelia pripravili prehľad 625 poslancov. Zverejnenie personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované v roku 2025.

20) Vláda Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989)

Riešiteľ: Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Pracovná úloha bola v roku 2024 ukončená. Webová prezentácia 57 členov vlád SSR podľa funkčných období, podľa priezviska a podľa funkcie bola zverejnená formou webovej prezentácie 23. februára 2024.

21) Zbor povereníkov (1944 – 1960)

Riešiteľ: Mgr. Josef Halla, Ph.D.

Pracovná úloha bola riešená v roku 2024. Riešiteľ odovzdal databázu 97 povereníkov podľa funkčných období, podľa priezviska a podľa funkcie. Zverejnenie personálnej rekonštrukcie formou webovej prezentácie je plánované v roku 2025.

22) Odsúdení za politické trestné činy (1970 – 1989)

Riešiteľ: Mgr. et Mgr. Ľubomír Morbacher, PhD., Mgr. Tomáš Adamovič

V roku 2024 bola ukončená etapa 1980 – 1989, za ktorú je pripravený prehľad 212 prípadov. Ich zverejnenie formou webovej prezentácie je plánované v roku 2025. V roku 2024 bola zahájená etapa 1970 – 1979 a zdokumentovaných bolo spolu 139 prípadov. Zverejnenie formou webovej prezentácie je plánované v roku 2026.

23) Politické perzekúcie v rokoch 1939 – 1945

Riešiteľ: PhDr. Mgr. Tomáš Kubisa, PhD.

Pracovná úloha bola zahájená v polroku 2024. Zdokumentovaných je 1840 zaradencov v zaisťovacom tábore Ilava. Nová a dlhodobá pracovná úloha zatiaľ nemá stanovené zverejnenie formou webovej prezentácie.

6.2 KONFERENCIE, KOLOKVIÁ A SEMINÁRE

Ústav pamäti národa v roku 2024 organizoval v spolupráci s partnerskými inštitúciami medzinárodné vedecké konferencie, z ktorých k najvýznamnejším patria medzinárodné vedecké konferencie *Cirkvi a náboženské spoločnosti za tzv. železnou oponou a Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968* a konferencia pri príležitosti 35. výročia Nežnej revolúcie.

Medzinárodná vedecká konferencia *Násilná kolektivizácie – memento éry komunizmu*

Podujatie sa uskutočnilo 5. a 6. júna 2024 v Bratislave v Univerzitnej knižnici. Cieľom bolo analyzovať fenomén násilnej kolektivizácie v Československu a v ďalších krajinách strednej a východnej Európy, so zameraním na mocenské mechanizmy totalitných režimov, ktoré viedli k porušovaniu ľudských práv a perzekúciám obyvateľstva. Snahou je poukázať na jednotlivé aspekty ako propaganda, nátlakové metódy a represívne opatrenia, ktoré režim používal proti samostatne hospodáriacim roľníkom pri svojej snahe kolektivizovať poľnohospodárstvo a meniť sociálne, hospodárske a kultúrne štruktúry v regiónoch.

Prednášajúci a príspevky:

Volodymyr Tyliščak (Ukrajinský ústav pamäti národa, Kyjev): Násilná kolektivizácia ako súčasť formovania komunistickej totality. Skúsenosť ZSSR v 20. a 30. rokoch 20. storočia
Florin Abraham (Národný ústav pre štúdium totalitarizmu Rumunskej akadémie vied, Bukurešť): Dráma rumunského roľníctva: kolektivizácia poľnohospodárstva (1949 – 1962);

Gábor Csikós (Výskumné centrum pre humanitné vedy HUN-REN, Budapešť): Skúmanie psychologických nástrojov kolektivizácie poľnohospodárstva v Maďarsku;

Ilze Boldāne-Zelenkova (Lotyšská univerzita, Riga): Vidiecki obyvatelia povojnového Sovietskeho zväzu v Lotyšsku v poznámkach a výstupoch etnografických expedícií;

Antanas Terleckas (Vilniuská univerzita, Vilnius): Kedy sa skončí kolektivizácia? Úvahy o litovskej perspektíve;

Jan Kalous (Ústav pamäti národa, Bratislava): Štátna bezpečnosť a kolektivizácia – prenasledovanie, represie, procesy;

Miriám Laclavíková (Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave): Sabotáž dedinského boháča/kulaka (právna analýza trestného činu v súdnej praxi obdobia počiatku ľudovej demokracie);

Krisztián Gergely Horváth (Výskumné centrum pre humanitné vedy HUN-REN, Budapešť): Racionalizácia a trauma kolektivizácie v životných príbehoch bývalých poľnohospodárov;

Jaroslav Rokoský (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Praha): Prví na zozname vysťahovaných roľníkov v Československu. Akcia „K“ – dve roľnícke rodiny, dva roľnícke osudy;

Ondrej Podolec (Ústav pamäti národa, Bratislava): Mocenské a právne prostriedky štátneho nátlaku pri násilnej kolektivizácii v Československu;

Jiří Urban (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Praha): „Výkladná skriňa“ socialistickej veľkovýroby? Štátne statky a ich úloha pri presadzovaní kolektivizácie poľnohospodárstva;

Kamil Nedvědický (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Praha): Ústavnoprávne aspekty kolektivizácie v Československu;

Silvia Kopčáni (Ústav pamäti národa, Bratislava): Obraz roľníckej ženy v tituloch vybraných dobových periodík v prvej fáze násilnej kolektivizácie v Československu;
Josef Halla (Ústav pamäti národa, Bratislava): Film Čisté ruky – kritika násilnej kolektivizácie aj straníckeho teroru;
Libor Svoboda (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Praha): Problematika vidieka ako predmet záujmu ŠtB v období kolektivizácie. Na príklade bývalého kraja České Budějovice;
Pavol Hric ml. (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach): Dopady kolektivizácie: prieskum perzekúcií roľníkov na východnom Slovensku;
Judita Szekeresová Kováčsová (Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta, so sídlom v Šali): Počiatky kolektivizácie – riešenie problému „kulakov“ v obci Tešedíkovo;
František Neupauer (Ústav pamäti národa, Bratislava): Niektoré aspekty násilnej kolektivizácie na príklade vybraných podtatranských obcí.

Odborný seminár *Sestra Bernadeta Pánčiová – príbeh naplneného života*

Podujatie priblížilo životné osudy sestry satmárky Bernadety Pánčiovej v období komunistického režimu s dôrazom na jej pôsobenie v skrytej cirkvi, starostlivosť o ťažko zdravotne postihnutých a väzňov, samizdatovú tvorbu a jej prenasledovanie štátnou bezpečnosťou. Súčasťou podujatia bola panelová výstava pripravená kongregáciou a odovzdanie dekrétov o priznaní postavenia veterána protikomunistického odboja zo strany ÚPN. Podujatie organizovalo ÚPN a Kongregácia Milosrdných sestier sv. Vincenta - Satmárok v Ružomberku v deň 100. výročia narodenie B. Pánčiovej 12. júna 2024.

Prednášajúci a príspevky:

Radoslav Ragač (Ústav pamäti národa): Sestra Pánčiová kontra Štátna bezpečnosť v 80. rokoch 20. storočia;
František Neupauer (Ústav pamäti národa): Vernosť ideálom, zápas o viac slobody;
Daniel Dian (teológ, duchovný Bratislava-Blumentál): Telo nevládne, ale duch odolný a obetavý;
Michal Libant (Spoločenstvo Dismas): Ovocie sestry Pánčiovej;
Peter Dvorský (Ružomberok): Náboženská činnosť sestry Pánčiovej s dôrazom na vydávanie a šírenie samizdatu.

Odborná konferencia pri príležitosti Dňa obetí komunistického režimu – 100 rokov od narodenia *Silvestra Krčméryho*

V spolupráci s Trnavským samosprávnym krajom, Trnavskou univerzitou v Trnave a ďalšími partnermi pripravil ÚPN odbornú konferenciu venovanú poprednej osobnosti skrytej cirkvi – Silvestrovi Krčmérymu. Podujatie sa uskutočnilo 24. júna 2024 pri príležitosti pamätného dňa SR – Dňa pamiatky obetí komunistického režimu.

Prednášajúci a príspevky:

Anna Kaiser Karapetian (Filozofická fakulta Univerzity Karlovej, Praha): Arménske korene MUDr. Silvestra Krčméryho;
Angelika Šrámková (Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica): Korešpondencia rodiny Krčméryovej na začiatku 20. storočia;
Laura Rondeau Pacindová (Collège Fidélis, Paríž): Silvester Krčméry na štúdiách v Paríži

Stefan Gigacz (Catholic Theological College, University of Divinity, Secretary, Australian Cardijn Institute, Melbourne): Vzťahy medzi medzinárodnou organizáciou Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC) a Českom a Slovenskom;

Beáta Katrebová Blehová (Ústav pamäti národa, Bratislava): Povoynové aktivity Stjepana Tomislava Poglajena – Kolakoviča vo svetle vatikánskej diplomacie;

Róbert Letz (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava): Aktivity Silvestra Krčméryho v rámci hnutia Rodina a laického apoštolátu v rokoch 1945 – 1951;

Martin Gabčo (Ústav pamäti národa, Bratislava): Pohľad komunistického režimu a ŠtB na spoločenstvá laického apoštolátu v rokoch 1948 – 1953;

Josef Halla (Ústav pamäti národa, Bratislava): 1954 – Rok procesov s Rodinou;

František Neupauer (Ústav pamäti národa, Bratislava): Väzeň Silvester Krčméry;

Pavol Jakubčín (Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava): Záujem ŠtB o Silvestra Krčméryho po jeho prepustení z väzenia;

Ladislav Csontos SJ (Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava): Vplyv ignaciánskej spirituality na MUDr. Silvestra Krčméryho;

Pavol Benko (Spoločenstvo Fatima, Trenčín): Duchovný život Silvestra Krčméryho;

Blanka Kudláčová (Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava): Krčméryho a Juklov koncept Laického apoštolského hnutia;

Marek Šmid (Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava): Silvester Krčméry a tajomstvo sily jeho odkazu;

Marta Glossová (Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava): Tichý svedok na Košickej 30: Mládež a osobnosti spoločenského života pri lôžku Silvestra Krčméryho v posledných rokoch jeho života;

Zuzana Svobodová (3. lekárska fakulta Univerzity Karlovej, Praha): Silvester Krčméry v spomienkach Josefa Zvěřiny a Ota Mádra;

Karol Dubovan (katolícky disident, Trenčín): Stretnutia so Silvom v čase normalizácie;

Terézia Rončáková (Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, Ružomberok): Dielo Silvestra Krčméryho v očiach jeho spolupracovníkov;

Július Porubský (katolícky disident, Bratislava): Po boku Silvestra Krčméryho – prenášanie náboženskej literatúry do Sovietskeho zväzu a tvorba samizdatov;

Mária Bielová (Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety / Spoločenstvo Fatima, Trstenná): Silvo – človek pre druhých;

Jakob Paolo (katolícky kňaz a kaplán v Karmelitánskom kláštore Svätej krvi pri bývalom koncentračnom tábore v Dachau, Rím): Dve stretnutia so Silvestrom Krčmérym;

Didier Rance (člen Pápežskej komisie pre svedkov viery pre Jubilejný rok 2025, Vatikán): Môj priateľ Silvo;

Gabika Tibenská (Konrad Adenauer Stiftung, Bratislava): Budovanie vzťahov s Európou

Ján Šimulčík (historik, Šintava): Svedectvo Silvestra Krčméryho;

Rastislav Puchala (spisovateľ, autor románu Veža zo slonovej kosti);

Matej Marušin (člen činohry Národného divadla v Košiciach, postava Silvestra Krčméryho v divadelnej hre Nepolepšený svätec);

Slavomír Zrebný (filmový režisér, autor dokumentárneho filmu Slobodní).

Medzinárodná vedecká konferencia *Churches and Religious Associations Behind the „Iron Curtain”, part II: 1956-1968*

V spolupráci s poľským IPN, maďarským NEB a českým ÚSTR zorganizoval ÚPN druhý ročník medzinárodného podujatia zameraného na výskum perzekúcie cirkví v štátoch za železnou oponou v rokoch 1956 až 1968. Konferencia sa odohrala 24. a 25. septembra 2024 v Zichyho paláci v Bratislave. Spolu odznelo 22 príspevkov.

Prednášajúci a príspevky:

Emília Hrabovec (Univerzita Komenského, Bratislava): Odporučiť odvahu alebo tolerovať nevyhnutné? Svätá stolica a Katolícka cirkev tvárou v tvár komunistickým režimom vo východnej a strednej Európe medzi studenou vojnou a uvoľnením napätia;

Pál Hatos, PhD (Univerzita verejných služieb, Budapešť): „Francúzsky odkaz“: Modernistická francúzska katolícka teológia 20. storočia a jej vplyv na východnú politiku Vatikánu;

Milosav Đoković, PhD (Srbská akadémia vied a umení, Belehrad): Prenasledovanie Srbskej pravoslávnej cirkvi v Juhoslávii po 2. svetovej vojne – Svedectvá vo Vatikánskych archívoch;

Dr. Inese Runce (Lotyšská univerzita): Riga – Moskva – Rím: Apoštolské návštevy lotyšského biskupa Julijansa Vaivodsa vo Vatikáne;

Denisa Florentina Budeancă, PhD (Národná rada pre štúdium archívov Securitate, Bukurešť): Dilemy a výzvy komunistických autorít v Rumunsku počas Druhého vatikánskeho koncilu;

Dr. Nadezhda Beliakova (Univerzita v Bielefelde): Tajná služba a náboženské spoločenstvá v republikách Sovietskeho zväzu po roku 1958: Vyčerpali sa možnosti zdrojovej základne?;

prof. Mark Kramer (Harvardova Univerzita, USA): Pravoslávna cirkev, aparát štátnej bezpečnosti a komunistická vláda v Bulharsku;

Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová (Ústav pamäti národa, Bratislava): Slovenská katolícka diaspora v Taliansku a československá štátna bezpečnosť koncom 50. a 60. rokov 20. storočia;

Przemysław Pazik, PhD (Univerzita vo Varšave): Pravidlá angažovanosti. Náboženská politika v Poľsku po roku 1956;

Bernadett Wirthné Diera, PhD (Výbor národnej pamäti, Budapešť): Zmenil sa vzťah medzi maďarskou katolíckou cirkvou a maďarským štátom v dôsledku čiastkovej dohody Svätej stolice a Maďarska z roku 1964?;

Dr. Burkhard Olschowsky (Univerzita v Oldenburgu): Kostoly v NDR. Medzi vôľou presadiť sa a sekularizáciou v 60. rokoch;

prof. Rafał Łatka (Inštitút národnej pamäti, Univerzita kardinála Stefana Wyszyńskiego Varšava): Poľský episkopát počas politického uvoľnenia v Poľsku v rokoch 1956 – 1958;

Bogusław Wójcik, PhD (Inštitút národnej pamäti, Rzeszów): Vzťahy cirkvi a štátu v Gomuľkovom Poľsku podľa Lucjana Blita;

doc. Tomáš Tandlich, PhD. (Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava): Realizácia štátnej cirkevnej politiky na regionálnej úrovni v rokoch 1960 – 1969. Západoslvenský krajský národný výbor v Bratislave a jeho úloha v systéme štátnej kontroly cirkvi a náboženských spoločností;

Paweł Wawrystuk, PhD (Univerzita Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz): „Náboženská diplomacia“ komunistických krajín;

prof. Mirosław Szumiło (Inštitút národnej pamäti, Univerzity Márie Curie-Skłodowskej v Lubline): Podpora katolíckej cirkvi v Poľsku pre tajnú cirkev v Československu (1956 – 1965);

Kristóf Erdős, PhD (Výbor národnej pamäti, Budapešť): ‚Nájst’ cestu verného kresťanského života‘. Manévrovací priestor a život komunity mládeže reformovanej kongregácie v Budapešti (1956 – 1963);

Dragoș Ursu, PhD (Národné múzeum únie, Alba Iulia): Život po väzení. Sociálno-profesionálna reintegrácia klerikov a bývalých politických väzňov v kontexte nového dimenzovania vzťahov medzi komunistickým režimom a rumunskou pravoslávnu cirkvou v 60. rokoch 20. storočia;

PhDr. Markéta Doležalová (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Praha): Antonie Vojtěcha Hasmandová: Politický väzeň 50. rokov a inšpiratívna osobnosť nielen náboženského života;

Zélie Baud, PhD (Univerzita v Nantes): Spomienkové, právne a teologické otázky za blahorečením „mučeníkov komunizmu“ za Jána Pavla II. (1978 – 2005);

Dr. Szuly Rita (Výbor národnej pamäti, Budapešť): Zmanipulované tradície – nové spôsoby osláv;

Ioana Ursu, PhD (Národné múzeum únie, Alba Iulia): Byť kresťanským, „nepriateľským“ a „kontrarevolučným“. Informatívny dohľad a politická represia skupiny The Burning Bush, 1956 – 1964.

Seminár *Deň samizdatu* (pri príležitosti výročia Dňa samizdatu)

Podujatie pripomenulo fenomén vydávania samizdatovej literatúry na Slovensku v období vlády nedemokratických režimov. Konferenčná časť bola doplnená o diskusiu vo forme okrúhleho stola s dobovými aktérmi – autormi a vydavateľmi samizdatov. V roku 2024 sa seminár venoval osobnostiam, ktoré sa podieľali na vydávaní samizdatu. Tento seminár sa odohral 10. októbra 2024 v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Zaznelo 10 odborných príspevkov o práci redaktorov a autorov samizdatových prác z prostredia disentu, skrytej cirkvi a ochranárov z obdobia normalizácie. Popoludní bola pripravená ukážka tlače na originálnom tlačiarenskom stroji samizdatov a ocenenie tvorcov samizdatov pamätnou medailou Ústavu pamäti národa. Podujatie ukončila vernisáž výstavy Múzea obetí komunizmu k 100. výročiu narodenia Jána Chryzostoma kardinála Korca, ktorá bola inštalovaná na barokovom nádvorí Univerzitnej knižnice v Bratislave na Ventúrskej ulici.

Prednášajúci a príspevky:

Pavel Matejovič (Trnavská univerzita v Trnave): Ivan Kadlečík – autor kresťanského a občianskeho samizdatu;

Michal Hvorecký (Bratislava): Milan Šimečka v novom komikse;

Radoslav Ragač (Ústav pamäti národa): Rádová sestra Bernadeta Pánčiová a samizdat

Tamara Archlebová (Bratislava): Vladimír Archleb – básnik v samizdate;

Miroslav Svoboda (Scriptum.cz, Plzeň): Jak to málem nedopadlo (o schvalování Dne samizdatu v Česku);

Júlia Čížová (Historický ústav SAV): Bratislava/nahlas vo svetle československých samizdatov (1987 – 1989);

František Neupauer (Ústav pamäti národa): František Mikloško a samizdat NaS;

Terézia Rončáková (Katolícka univerzita v Ružomberku): Príspevky čitateľov samizdatového Zrna nájdené v pozostalosti Ladislava Stromčeka: charakteristika a analýza;

Michal Holeček (Brno): Létající redakce Informací o Církvi;
Patrik Dubovský (Ústav paměti národa): Radost a nádej v samizdate Radost a Nádej
Slávnostné ocenenie autov a redaktorov samizdatov pamätnou medailou Ústavu pamäti národa *Za odpor proti totalitnému režimu*.

Konferencia pri príležitosti 35. výročia Nežnej revolúcie

Podujatie tematizovalo stret mladých ľudí s neslobodou a testovanie hraníc slobody v období komunistického režimu, ako aj pamäťovú politiku viažucu sa k udalostiam roku 1989. Dvojdnňová konferencia realizovaná v spolupráci s Klubom 89 sa konala 26. a 27. novembra 2024 v Zichyho paláci. Väčšia časť konferencie bola vo formáte panelových diskusií.

Prednášajúci a príspevky:

James Krapfl (Mc Gill University, Kanada): Prečo dnes stále záleží na revolúciách v Európe v roku 1989;

Juraj Marušiak (Ústav politických vied SAV): Vývoj na Slovensku v druhej polovici 80. rokov;

Martin Mocko: Novembrové udalosti a ponovembrové interpretácie.

Diskusie:

- Geopolitické zmeny v strednej a východnej Európe: Ivan Gabal (Česká republika), Andrzej Jagodziński (Poľsko), Beáta Katrebová Blehová (Ústav pamäti národa), James Krapfl (Mc Gill University, Kanada);
- November 1989 ako začiatok transformácie od totality k slobode: Tomáš Jahelka (Trnavská univerzita v Trnave), Kamil Nedvědický (Ústav pre štúdium totalitných režimov, Česká republika), Viliam Páleník (Ústav ekonomických vied SAV), Iveta Radičová (Paneurópska vysoká škola; Klub 89);
- Pramene a výskum k Nežnej revolúcii: Tajana Gerbocová (Slovenský národný archív), Petra Chovancová (Vysoká škola múzických umení; Post Bellum), Peter Jašek (Ústav pamäti národa), Richard Pavlovič (Štátny archív v Košiciach);
- Nežná revolúcia vo verejnom priestore a pamäťová politika: Ján Budaj (Klub 89), Patrik Dubovský (Ústav pamäti národa), Eduard Belušák (Slovenské národné múzeum – Historické múzeum).

Konferencia *Ľudské práva – 35 rokov v slobodnej Európe*

Podujatie približuje otázku ľudských práv v kontexte nedemokratických režimov v štátoch strednej a východnej Európy. Konferencia nadväzuje na tradíciu pravidelného organizovania od roku 2021. Dňa 10. decembra 2024 sa uskutočnila jednodňová konferencia v spolupráci s Misiou 89 o. z. v priestoroch Zastúpenia Európskej komisie v Bratislave pod záštitou verejného ochrancu práv Róberta Dobrovodského. Na konferencii zaznelo 6 príspevkov a jedna panelová diskusia. Následne prebehlo ocenenie študentov a študentiek, ktorí sa zapojili do súťaže EURÓPA a MY.

Prednášajúci a príspevky:

Áron Mathé (Výbor národnej pamäte, Maďarsko): Paneurópsky piknik v auguste 1989;

Peter Jašek (Ústav pamäti národa): Pochod Ahoj Európa!;

Josef Halla (Ústav pamäti národa): Opozičné aktivity v oblasti ľudských práv 1987 – 1989;

Alan Voldrich (Wallonia-Brussels International na Slovensku kontaktné miesto pre kultúru a vzdelávanie): Všeobecná deklarácia ľudských práv a komiks;
Daniel Halčín (Ústav pamäti národa): Činnosť Odborov pasov a víz ZNB na území Slovenska Železná opona na Slovensku počas tzv. normalizácie;
Ľubomír Morbacher (Ústav pamäti národa): Železná opona na Slovensku počas tzv. normalizácie.

Panelová diskusia „Ľudské práva a ich význam dnes“: Michaela Ujházyová (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva), Rado Sloboda (Amnesty International), Barbora Tribulová (Slovenská národná galéria).

Interné workshopy Ústavu pamäti národa

V rámci vzdelávania odborných zamestnancov ÚPN sa v roku 2024 uskutočnili dva interné workshopy:

dňa 4. apríla 2024 vedúca oddelenia archívnych fondov operatívnych zväzkov a vyšetrovacích spisov Archívu bezpečnostných zložiek v ČR Mgr. Xenia Penížková prezentovala možnosti bádania a vyhľadávania v evidenciách a archívnych pomôckach Archívu bezpečnostných zložiek;

dňa 19. septembra 2024 priblížila PhDr. Monika Vrzgulová, CSc. Oral History – metódy a techniky vedenia rozhovoru.

6.3 ÚČASŤ NA KONFERENCIÁCH A SEMINÁROCH

Prehľad vystúpení zamestnancov Ústavu pamäti národa na konferenciách a seminároch v roku 2024:

Konferencia *Collegium Carolinum*

3. - 4. máj 2024, Mníchov, Nemecko

Organizátor: Collegium Carolinum

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, B.: *Slovenská katolícka diaspóra a prenasledovanie katol. cirkvi na Slovensku za Pia VII.*

Konferencia Československo v letech 1945 – 1948

29. – 30. máj 2024, České Budějovice

Organizátori: Juhočeské múzeum v Českých Budějoviciach, Štátny oblastný archív v Třeboni-Štátny okresný archív v Českých Budějoviciach, Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

BIELESZ, A.: *Oslobodenie obcí regiónu Záhorie pomocou vybraných naratívnych prameňov.*

Panelová diskusia k 35. výročiu pádu komunistického režimu

4. jún 2024, Varšava, Poľsko

Organizátor: Instytut Pamięci Narodowej

JÁSEK, P.: *35. výročie pádu komunistického režimu pri príležitosti výročia čiastočne slobodných volieb v Poľsku.*

Konferencia *Vojna a školstvo – vojna a spoločnosť – vojna a každodenný život (pramene, dobová tlač a literatúra)*

18. – 19. jún 2024, Prešov

Organizátori: Štátna vedecká knižnica v Prešove, Slovenská historická spoločnosť pri SAV – Sekcia pre dejiny knižnej kultúry

BIELESZ, A.: *Realizácia nariadenia SNR o poštátnení internátov na príklade internátu františkánskeho gymnázia v Malackách.*

Seminár *Väzni Krajskej väznice ŠtB*

23. jún 2024, Košice

Organizátori: Múzeum obetí komunizmu, Štátna vedecká knižnica v Košiciach

KALOUS, J.: *Metódy práce vyšetrovateľov ŠtB*

Seminár *Prenasledovaní pre vieru - štátna Katolícka akcia 1949*

23. jún 2024, Oravská Polhora

Organizátor: obec Oravská Polhora a farnosť

KINČOK, B.: *Politické procesy ako najvyššia forma komunistických perzekúcií na Slovensku v 50. rokoch;*

GAREK, M.: *Štátna Katolícka akcia na Slovensku a Orave;*

GABČO, M.: *Prípad „Tatranská družina“ v kontexte odporu veriacich proti štátnej Katolíckej akcii v roku 1948 na Orave;*

LABJAK, S.: *Cyril Hartman a Alojz Janotka – dvaja Oravci v boju za slobodu.*

Medzinárodná vedecká konferencia *Victimhood - Acknowledgement - Politics of Memory. Struggling over the Memory of Suffering*

3. – 5. september 2024, Drážďany, Nemecko.

Organizátori: Hannah Arendt Institute for Totalitarianism studies at the Technische Universität Dresden; Ústav soudobých dějin Akademie věd České republiky.

JAŠEK, P. & HALLA, J.: *Political prisoners in Slovakia, their organisation, attitudes and forms of activity.*

Seminár *Ako sa rodilo Slovenské národné povstanie*

24. september 2024, Senec

Organizátori: Základná organizácia Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov v Senci a Mesto Senec v rámci (Dni Európskeho kultúrneho dedičstva / Európai Kulturális Örökség Napok 2024)

RAGAČ, R.: *Slovenské národné povstanie – Mortal Combat bez konzoly.*

Medzinárodná vedecká konferencia *35 years after the fall of the communist regimes in Europe*

3. – 4. október 2024, Bukurešť, Rumunsko

Organizátor: The Institute for the Investigation of communist crimes and the memory of the Romanian exile (Rumunsko)

JAŠEK, P.: *Velvet Revolution in Slovakia and the Fall of Communist Regime, Six Weeks that Changed our History.*

HALLA, J. & KEIM, M.: *Reconcilliation with grievences and totalitarian past in Slovakia.*

Konferencia Communist Parties in the Soviet Bloc in 1985–1989. Fall of the system

9. – 10. október 2024, Varšava, Poľsko

Organizátori: ÚPN, Ústav národnej pamäte (Poľsko), Výbor národnej pamäti (Maďarsko), Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR)

BIELESZ, A.: *Plenary sessions of the Central Committee of the Communist Party of Slovakia during the Velvet Revolution*“;

HALMO, M.: *Too little – too late. The Period of Reconstruction in Czechoslovakia through the lens of the documents of the Communist Party of Slovakia* (autor neprítomný - prečítaný príspevok).

Medzinárodná vedecká konferencia *Československá justice 1948 – 1989 jako pilíř režimu*

14. október 2024, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov (Česká republika)

JÁŠEK, P.: *Mechanismus politických procesov na Slovensku v období tzv. normalizácie – na príklade troch vybraných procesov z 80. rokov*

PODOLEC, O.: *Politické a právne aspekty zmien v trestnej politike československého štátu po roku 1956*

Konferencia mladých historikov.

15. – 16. október 2024, Košice

Organizátor: Filozofická fakulta UPJŠ, Košice

PODOLEC, O.: odborný garant a oponent, vypracovanie písomných posudkov k príspevkom a ich ústna oponentúra v rámci programu konferencie.

Seminár „Stanislav a Miroslav Iringhovci: Neznámi hrdinovia druhej svetovej vojny“

7. november 2024, Trnava

Organizátor: Občiansky klub Trnava o. z.

GAREK, M.: *Československý odboj v Poľsku v roku 1939*

Konferencia (Ne)vyrovnanie sa s komunistickou minulosťou...

13. – 14. november 2024, Praha

Organizátor: Ústav pre štúdium totalitných režimov, Česká republika

NEUPAUER, F.: *Očami obetí*;

KALOUS, J.: *Trestní postih pachatelů trestných činů souvisejících s omezováním lidských práv a svobod v komunistickém Československu – příklady.*

Konferencia Slovenské národné povstanie a Európa v zbrani proti fašizmu

12. – 13. november 2024, Banská Bystrica

Organizátor: ÚPN, Múzeum Slovenského národného povstania, VHÚ

HEŠTEROVÁ, Z.: „Nezradíme!“. Slovenské národné povstanie v ľudáckej propagande;

KEIM, M.: moderovanie 2 blokov konferencie.

Konferencia (Ne)vyrovnání se s komunistickou minulostí v evropském kontextu

12. – 14. november 2024, Praha

Organizátori: Múzeum pamäti XX. storočia (ČR), Ústav pre štúdium totalitných režimov (ČR), Úrad vlády ČR

KALOUS, J.: *Trestní postih pachatelů trestných činů souvisejících s omezováním lidských práv a svobod v komunistickém Československu – příklady*

Konferencia *Osobnosť a región na Slovensku v obdobiach neslobody (1939 – 1989)*

13. – 14. november 2024, Považská Bystrica

Organizátori: ÚPN, Mesto Považská Bystrica, Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Katedra politológie Trenčianskej Univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne

BIELESZ, A.: *Politické aktivity Štefana Mládka s prihliadnutím na udalosti 40. a 50. rokov 20. storočia*;

GABČO, M.: *Protikomunistický odboj v konfrontácii s lokálnymi elitami*;

MAKYNA, P.: *Jozef Trnka – bývalý okresný náčelník pred Okresným ľudovým súdom v Púchove (1945)*;

PODOLEC, O.: *Zločin a trest na „zludovenom“ okresnom súde (sudcovia, prokurátori a ich obeť)*.

Seminár *Sovětská a ruská subverzní činnost proti Evropě*

18. november 2024, Praha

Organizátor: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

KALOUS, J.: *Sovětská zpravodajská agentura a působení v Československu v letech 1945-1948*.

Spomienkové stretnutie k 35. výročiu Nežnej revolúcie *Ako vnímajú úlohu žien v disente, počas revolúcie roku 1989 a dnes.*

19. november 2024, Bratislava

Organizátor: Právny Inštitút

PASTIEROVÁ, L.: účasť v diskusii.

Odborný seminár *17. NOVEMBER 1939/1989 v Trnave*

21. november 2024, Trnava

Organizátori: Občiansky klub v Trnave, Trnavská univerzita v Trnave

RAGAČ, R.: hlavný referát *17. 11. 1989. Koniec totality na Slovensku*.

Konferencia *SEREDĽ A SEREDSKÝ REGIÓN – KAPITOLY Z DEJÍN*

21. november 2024, Sered'

Organizátor: Mestské múzeum v Seredi

RAGAČ, R.: *Evanjelický a. v. filiálny zbor v Seredi a jeho zápas o postavenie kostola*.

Seminár *Svazková agenda Státní bezpečnosti: interpretace. 35 let od skartace generála Aloje Lorence*

2. december 2024, Praha

Organizátor: Poslanecká snemovna Parlamentu České republiky

KALOUS, J.: *Směrnice StB o práci s agenty a jejich projekce do případu Malínský*;

MIKLOVIČ, M.: *Sfalšované dokumenty ŠtB vo voľbách prezidenta SR 2024*;

MARTINKOVIČOVÁ, A.: *Judikatúra slovenských súdov s ohľadom na zväzkovú agendu ŠtB*;
SIVOŠ, J.: *Ako Ústav pamäti národa oprávnenosť evidencie Andreja Babiša ako tajného spolupracovníka Štátnej bezpečnosti potvrdil...*

6.4 PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV

Prehľad publikačných výstupov zamestnancov Ústavu pamäti národa v roku 2024:

V1 – vedecký výstup publikačnej činnosti ako celok

RAGAČ, Radoslav – ŠTEVČÍKOVÁ, Elena. *Evanjelici v Seredi Dejiny evanjelickej cirkvi a. v. v Seredi*. Sered': ECAV Sered', 2024, ISBN 978-80-570-6325-4.

V2 – vedecký výstup publikačnej činnosti ako časť editovanej knihy alebo zborníka

HALMO, Martin. Reflexia pokusov o hospodárske reformy v prvej polovici 80. rokov na stránkach týždenníka *Nové slovo*. In. *Studia Historica Tyrnaviensia Iuvenilia III*. ISBN 978-80-568-0677-7, 2024, s. 181-196.

V3 – vedecký výstup publikačnej činnosti z časopisu

BIELESZ, Adam. 2024. Školstvo v rokoch 1939 – 1944 pod vedením Jozefa Siváka. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 1, s. 28-29.

BIELESZ, Adam. 2024. Ján Kotoč – Spolutvorca školskej politiky po roku 1948. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 2, s. 27-28.

BIELESZ, Adam. 2024. Zákon SNR o jednotnej sústave ďalšieho vzdelávania. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 3, s. 27-28.

BIELESZ, Adam. 2024. Akčné programy KSČ a KSS v téme základného a stredného školstva. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 4, s. 29-30.

BIELESZ, Adam. 2024. Slovenské školstvo v Československu po roku 1945. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 5, s. 27-30.

BIELESZ, Adam. 2024. Koniec školského roka v tlači počas rokov 1948 až 1989. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 6, s. 27-28.

BIELESZ, Adam. 2024. Poverenictvo školstva a osvety počas SNP. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 7-8, s. 41-42.

BIELESZ, Adam. 2024. Správa o zahájení školského roku 1960/1961. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 9, s. 29-30.

BIELESZ, Adam. 2024. Odchod českých učiteľov z pohľadu denníka *Slovák*. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 10, s. 28-29.

BIELESZ, Adam. 2024. Žiadosti o sprostredkovanie prijatia na školu. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 11, s. 29-30.

BIELESZ, Adam. 2024. Ladislav Kováč. In. *Manažment školy v praxi*. ISSN 1336-9849, 2024, roč. 19, č. 12, s. 29-30.

BIELESZ, Adam – HAMI, Vojtech. 2023. Životné osudy manželov Jozefa a Lily Hojčovcov. In. *Pamäť národa*. ISSN 1336-6297, 2023, roč. 19, č. 4, s. 16-32.

BIELESZ, Adam. 2024. Súdny proces s veliteľom Pohotovostného oddielu HG Malacky Eugenom Hollým. In. *Pamäť národa*. ISSN 1336-6297, 2024, roč. 20, č. 1, s. 47-64.

BIELESZ, Adam. 2024. Päťdesiate roky v Malackách optikou zápisnice Miestneho národného výboru. In. *Malacky a okolie*, ISBN 978-80-89835-11-9, 2024, č. 17, s. 155-184.

HALMO, Martin. Daniel Futej. Zo „zväzáckeho“ funkcionára na stranického aparátika. In: *Pamäť národa*. ISSN 1336-6297, 2023, roč. 19, č. 2, s. 53-65.

DUBOVSKÝ, Patrik. Spor o legitimitu Združenia katolíckych duchovných *Pacem in terris* na Slovensku po vydaní prehlásenia *Quidam episcopi*. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 3, s. 3-29.

GABČO, Martin. „Žiť slobodne pod Tatrami!“ Pokus o letákovú akciu protikomunistickej odbojovej skupiny Mladá garda slobody na jar 1952. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 2, s. 26-52.

GAREK, Martin. Štátna Katolícka akcia v Levoči. Vzbura v roku 1949. In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 1, s. 51-71.

GAREK, Martin. Vzbura v Borskom Svätom Mikuláši v kontexte štátnej Katolíckej akcie na Záhorí. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 3, s. 30-51.

HEŠTEROVÁ, Zdenka. Francúzi v dubnickej zbroyovke a ich účasť v Slovenskom národnom povstaní. In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 1, s. 17-33.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Slovak World Congress and Human Rights Agenda in the last two decades of the Cold War. In: *Arhivele Totalitarismului* (Bukurešť), 2024, roč. XXXII, č. 3-4, s. 169-186.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Štúdia Konštantín Čulen v exile (1945 – 1964). In: *Slovenský časopis historický*, 2024, roč. 4, č. 2, str. 33-59.

KINČOK, Branislav. Menová reforma 1953 na Slovensku v dokumentoch Krajských správ Štátnej bezpečnosti. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 4, s. 35-59.

KOPČÁNI, Silvia. Perzekúcie roľníckeho stavu v prvých rokoch kolektivizácie (na príklade trestného stíhania roľníka Vendelína Branišu). In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 3, s. 52-62.

MAKYNA, Pavol. Evanjelický farár Peter Škodáček v zápase za slobodu. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 2, s. 3-13.

NEUPAUER, František. Tomáš Chvátal: Internace v Semilech 1950-1953. Odkrývaní osudu Řeholníku v nemocničním oddělení. In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 2, s. 82-85.

PASTIEROVÁ, Ľudmila – JAŠEK, Peter. Disent pod dohľadom Štátnej bezpečnosti Výstava organizovaná v spolupráci so Stredoeurópskym domom fotografie, Bratislava. In: *Pamäť národa*, 2023, roč. 19, č. 4, s. 72 – 79.

RAGAČ, Radoslav. Rozhovor o Slovenskom národnom povstaní. Profesor Alain Soubigou, Université Paris 1 – Sorbonne, Panthéon. In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 1, s. 78-84.

RAGAČ, Radoslav. Správy o Slovenskom národnom povstaní a situácii na Slovensku na stránkach periodika Naše Noviny v septembri 1944 (1. časť). In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 1, s. 34-47.

RAGAČ, Radoslav (spoluautor). *Vizuálna kompozícia Začnite s vyst'ahovaním! Pripomienka výročie SNP*. (Povstalecké heslá na fasáde SNG (Esterházyho palác), spolupráca SNG (Alexandra Kusá) a ÚPN, odhalené, 21. 8. 2024. In: *Pamäť národa*, 2024, roč. 20, č. 1, druhá strana obálky.

O2 - odborný výstup publikačnej činnosti ako časť knižnej publikácie alebo zborníka

JÁŠEK, Peter. Za Orwela do väzenia. Prípad Stanislava Filu z roku 1985. In. PASTIEROVÁ, Ľudmila (Ed.) Deň samizdatu 2023. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2024, s. 55-68.

DUBOVSKÝ, Patrik. Monotematická samizdatová tvorba Antona Srholca, SBD. In. PASTIEROVÁ, Ľudmila (Ed.) Deň samizdatu 2023. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2024, s. 77-88.

PASTIEROVÁ, Ľudmila. V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu (príhovor na otvorení výstavy samizdatov). In. PASTIEROVÁ, Ľudmila (Ed.) Deň samizdatu 2023. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2024 s. 110-117.

I3 - iný výstup publikačnej činnosti z časopisu

NEUPAUER, František. Duchovný majster medzi väzením a nemocnicou. In *Lekárske noviny*, 2024, roč. 7, č. október-november, s. 12-13.

7 VYDANÉ PUBLIKÁCIE

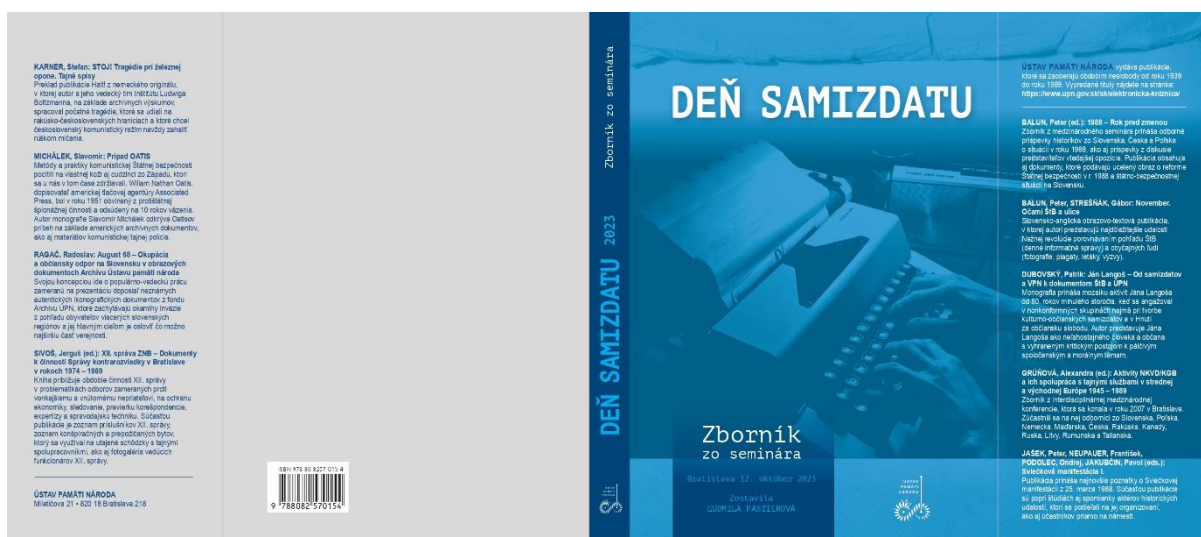
V rámci svojej publikačnej činnosti Ústav pamäti národa v priebehu roku 2024 vydal celkovo dve knižné publikácie: jednu v edícii zborníky a jednu mimo edície, pričom jednu monografiu kompletne redakčne pripravil na tlač.

V procese prípravy sú aj nasledovné publikácie:

Prímas Stefan Wyszyński; autori: Beata Mackiewicz, Dominik Zamiatała, Rafal Łatka;
Slováci vo Varšavskom povstaní, autor: Juraj Kasarda;
Popraviť! Politické procesy s príslušníkmi Zboru národnej bezpečnosti, autor: Vladimír Palko, ml.;
Regióny v období neslobody, autor: Ondrej Podolec;
Jerzy Popiełuszko. Život a mučenícka smrť, autor: Imre Molnár.

Zároveň vychádzal štvrťročník *Pamät' národa*, v roku 2024 vyšli celkovo štyri čísla, piate bolo kompletne redakčne pripravené na tlač.

7.1 EDÍCIA ZBORNÍKY

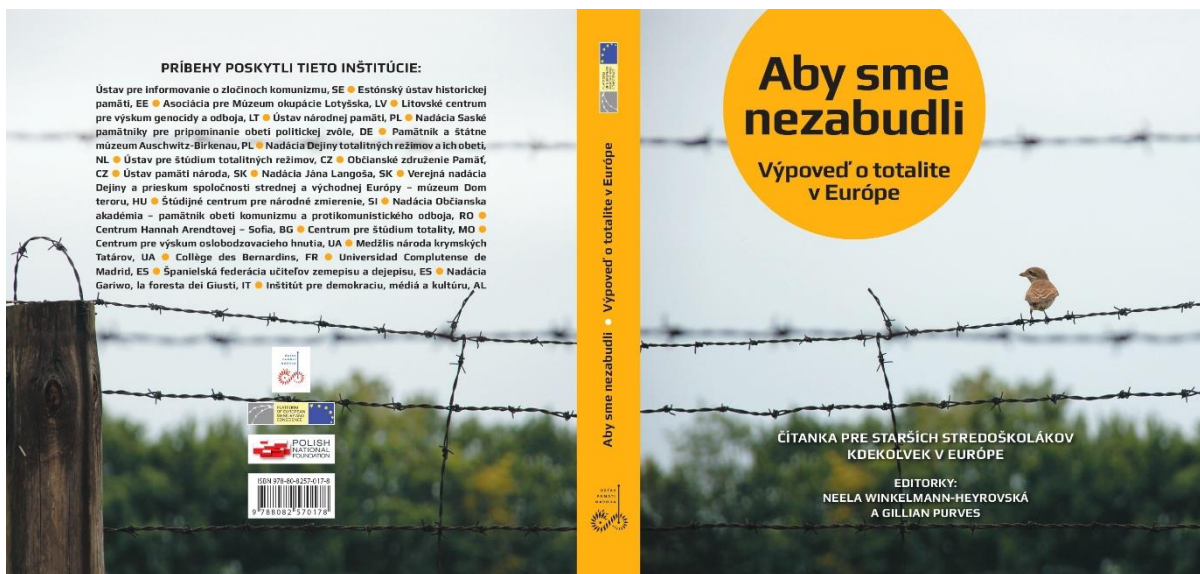


Zborník *Deň samizdatu 2023* s podtitulom Literárny a neperiodický samizdat prináša príspevky, príhovory a prednášky, ktoré odznali na seminári, organizovanom ku dňu samizdatu 12. októbra 2023. Aby sme hlbšie pochopili rozsah a význam samizdatu, musíme pokračovať v jeho výskume v prospech objasňovania tohto podstatného fenoménu našich novodobých dejín a odкрývania ľudských príbehov, z ktorých sa môžeme poučiť aj dnes. Ústav pamäti národa v tento deň oceňuje prácu autorov, vydavateľov a distribútorov samizdatu pamätnou medailou za odpor proti totalitnému režimu. V roku 2023 ocenil prácu tlačiarov, v zborníku sú uverejnené aj laudácia laureátov.

PASTIEROVÁ, Ľudmila (ed.), *Deň samizdatu 2023*. Edícia ZBORNÍKY, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2024, 135 s.

ISBN 978-80-8257-015-4

7.2 MIMO EDÍCIE

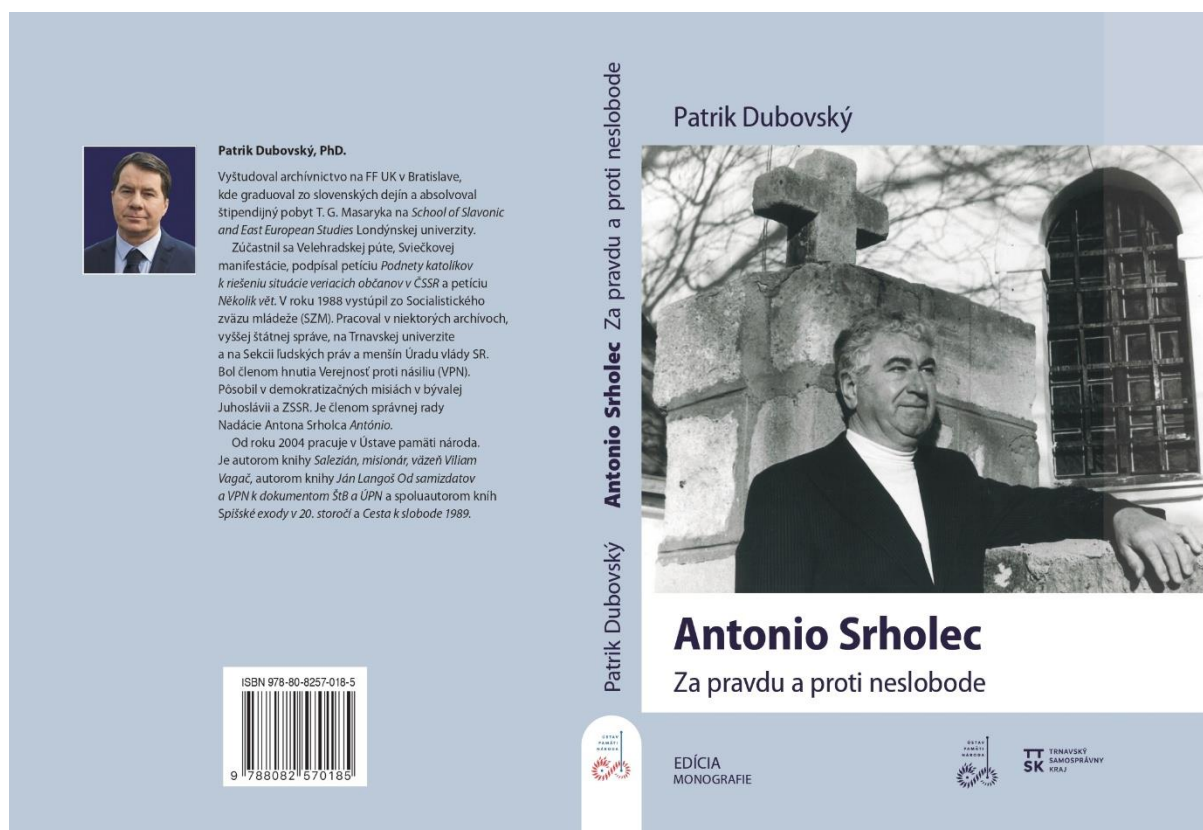


Kniha Aby sme nezabudli. Výpoveď o totalite v Európe je druhým, rozšíreným vydaním ilustrovanej zbierky 37 pozoruhodných životných príbehov ľudí zasiahnutých totalitou 20. storočia z dvadsiatich európskych krajín, ktorú dopĺňajú fotografie, faksimile dokumentov a historické úvody k jednotlivým krajinám spolu s mapkami a infoboxami. Kniha vznikla ako spoločný projekt inštitúcií a organizácií spolupracujúcich v Platforme európskej pamäti a svedomia, neziskovom záujmovom združení právnických osôb – ústavov národnej pamäti, archívov, múzeí, pamätníkov a nevládných inštitúcií, zaoberajúcich sa vyrovnávaním s dedičstvom totality na európskej pôde. Predslov napísal Roger Moorhouse, historik a člen Kráľovskej historickej spoločnosti. Účelom tejto čítanky, ktorá je spracovaná ako sprievodný materiál pre výučbu dejepisu na stredných školách, je vzdelávať mladú generáciu o tragickej totalitnej minulosti Európy a o dôležitosti hájiť základné ľudské práva, slobody a demokratické hodnoty spoločnosti. Jej cieľom je prispieť k lepšiemu porozumeniu medzi občanmi Európy a k prehĺbeniu európskej integrácie a pomoci zabrániť návratu akejkoľvek formy nedemokratickej vlády do budúcnosti.

Vydanie knihy v slovenskom jazyku podporili Platforma európskej pamäte a svedomia a Poľská národná nadácia.

Kniha vznikla vďaka podpore Európskej komisie.
ISBN 978-80-8257-017-8

7.3 EDÍCIA MONOGRAFIE



Kniha sa zameriava na osobnosť Antona Srholca, jeho prenasledovanie komunistickým režimom, Srholcovým zápasom s ním a tiež na jeho dramatickú kňazskú službu počas tzv. normalizácie. Vykresľuje dynamický život Antona Srholca ako saleziánskeho mladíka, postihnutého Akciou K, jeho neúspešný útek za hranice komunistického Československa za slobodným štúdiom a kňazskou a rehoľnou formáciou, čo ho stálo veľa utrpenia a mnohoročné väznenie. Publikácia približuje Srholcovo nezlomné odhodlanie stať sa kňazom a kroky, ktoré konal, aby svoje poslanie naplnil; po tajnom štúdiu teológie bol v Ríme vysvätený za kňaza a vrátil sa slúžiť veriacim i mládeži do už okupovanej vlasti.

Na základe archívnych dokumentov najmä z Archívu ÚPN a písomnej pozostalosti A. Srholca, uloženej v Nadácii Antona Srholca António, kniha ponúka originálny príbeh, doplnený o desiatky fotografií z celého Srholcovho aktívneho života.

DUBOVSKÝ, Patrik. Antonio Srholec. Za pravdu a proti neslobode. Edícia MONOGRAFIE, 2025, 192 s.

ISBN 978-80-8257-018-5

7.4 ČASOPIS PAMĚŤ NÁRODA

Obsah čísla 3/2023

Na úvod.

KATUNINEC, Milan.

Štúdie

DUBOVSKÝ, Patrik. Spor o legitimitu Združenia katolíckych duchovných Pacem in terris na Slovensku po vydaní prehlásenia Quidam Episcopi, s. 3 – 29

GAREK, Martin. Vzburá v Borskom Svätom Mikuláši v kontexte štátnej Katolíckej akcie na Záhorí, s. 30 – 51

Dokumenty

KOPČÁNI, Silvia. Perzekúcie roľníckeho stavu v prvých rokoch kolektivizácie (na príklade trestného stíhania roľníka Vendelína Branišu), s. 52 – 62

Materiály

BAUER, Zdeněk, PETRAKOVIČ, Michal. Úkryt Na jamách nad Bratislavou. Ako bol pred deportáciou zachránený budúci československo-izraelský filmár Peter Freistadt, s. 63 – 80

ÚPN Interne, s. 81 – 90

Obsah čísla 4/2023

Na úvod.

VANĚK, Pavel.

Štúdie

BÁRTA, Milan. Vysunutá agenturní stanoviště československé rozvědky, s. 3 – 15

BIELESZ, Adam, HAMI, Vojtech. Životné osudy manželov Jozefa a Lily Hojčovcov, s. 16 – 34

Dokumenty

KINČOK, Branislav. Menová reforma 1953 na Slovensku v dokumentoch Krajských správ Štátnej bezpečnosti, s. 35 – 59

Materiály

PÁLENÍK, Viliam. Československá menová reforma v roku 1953 – bola z pohľadu ekonóma nevyhnutná?, s. 60 – 71

Príbehy prenasledovaných

PASTIEROVÁ, Ľudmila, JAŠEK, Peter. Disent pod dohľadom Štátnej bezpečnosti. Výstava organizovaná v spolupráci so Stredoeurópskym domom fotografie, Bratislava, s. 72 – 79

ÚPN interne, s. 80 – 88

Spomíname, s. 89 – 90

Obsah čísla 1/2024 (monotematické číslo o SNP)

Na úvod.

RAGAČ, Radoslav.

Štúdie

ŽÁČEK, Pavel. Cílový prostor Slovensko. Příprava a vysazení operačních týmů OSS/MEDTO v září a říjnu 1944 (1. část), s. 3 – 16

HEŠTEROVÁ, Zdenka. Francúzi v dubnickej zbrojovke a ich účasť v Slovenskom národnom povstaní, s. 17 – 33

Dokumenty

RAGAČ, Radoslav. Správy o Slovenskom národnom povstaní a situácii na Slovensku na stránkach periodika Naše noviny v septembri 1944 (1. časť), s. 34 – 46

Materiály

BIELESZ, Adam. Súdny proces s veliteľom Pohotovostného oddielu HG Malacky Eugenom Hollým, s. 47 – 64

HAMI, Vojtech. SNP ako symbol komunistickej propagandy (platidlá a vyznamenania), s. 65 – 77;

Rozhovory

RAGAČ, Radoslav. Rozhovor o Slovenskom národnom povstaní. Profesor Alain Soubigou, Université Paris 1 – Sorbonne, Pantheon, s. 78 – 83

Príbehy prenasledovaných

GLESK, Lukáš. Otto Šimko, s. 84 – 86

ÚPN interne, s. 87 – 89

Prehľad článkov uverejnených v roku 2023, s. 90

Obsah čísla 2/2024

Na úvod.

GABČO, Martin.

Štúdie

KALOUS, Jan. Vzestup a pád Teodora Baláže. Velitel Státní bezpečnosti na Slovensku v soukolí politického procesu, s. 3 – 25

MOCKO, Martin. Najprv federalizácia, potom demokratizácia?, s. 26 – 50

Dokumenty

GAREK, Martin. Štátna Katolícka akcia v Levoči. Vzbura v roku 1949, s. 51 – 71

Príbehy prenasledovaných

HLAVÁČOVÁ, Anna A. Piešťanské spomienky mojej mamy, s. 72 – 78

Anotácie

MANIK, Rudolf. Vojtech Hami: Clementisova hviezda, s. 79 – 80

MANIK, Rudolf. Petr Andreas, Martin Štefek, eds.: Optimální cenzurou bude kádrová politika. Tisková politika v období tzv. normalizace 1968–1989, s. 81 – 82

NEUPAUER, František. Tomáš Chvátal: Internace v Semilech 1950–1953. Odkrývání osudu řeholníků v nemocničním oddělení, s. 82 – 85

ÚPN interne, s. 86 – 90

Obsah čísla 3/2024

Na úvod.

MARUŠIAK, Juraj.

Štúdie

GERBOCOVÁ, Tajana. Študentské hnutie na vysokých školách a univerzitách v Bratislave, s. 3 – 24

V službách režimu

PALKO, Vladimír, ml. Milan Lovich. Z nedoštudovaného medika zástupcom náčelníka spravodajského oddelenia 11. brigády Pohraničnej stráže, s. 25 – 41

Materiály

PÁLENÍK, Viliam. Československá menová reforma v roku 1953 – strata celých investičných úspor československých domácností, s. 42 – 48

JAŠEK, Peter. Ahoj, Európa! Pochod cez železnú oponu v decembri 1989 a symbolický návrat Slovenska do Európy, s. 49 – 55

Svedectvo

PETRÍK, Martin. Pochod Ahoj, Európa! v spomienkach a na fotografiách Martina Petríka, s. 56 – 60

Rozhovory

RAGAČ, Radoslav. Rozhovor o Nežnej revolúcii na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, s. 61 – 70

Príbehy prenasledovaných

PASTIEROVÁ, Ľudmila. Pukanec ako azyl individuálnej slobody, s. 71 – 78

Anotácie

KALOUS, Jan. Majtenyi David, Rajlich Jiří: Říkali jim Španěláci, s. 79 – 82

NEUPAUER, František. Kolektív autorov: Prenasledovanie pre vieru – Štátna katolícka akcia 1949, s. 83 – 84

ÚPN interne, s. 84 – 90

8 AUDIOVIZUÁLNA TVORBA

8.1 ZAZNAMENÁVANIE VÝPOVEDÍ SVEDKOV OBDOBIA NESLOBODY

V rámci zaznamenávania výpovedí svedkov z obdobia neslobody zamestnanci ÚPN nakrútili, nahrali a následne uložili do audiovizuálneho fondu počas roku 2024 celkovo 26 svedectiev.

8.2 PRODUKCIA A DISTRIBÚCIA DOKUMENTÁRNYCH FILMOV

V spolupráci s režisérom Braňom Špačkom a scenáristkou Ivicou Ruttkayovou začali v roku 2024 prípravné práce na dokumentárnom filme s pracovným názvom *Kraker* v produkcii ÚPN. Štefan Milovan Kraker bol chorvátsky maliar a grafik, zamestnanec martinskej Neografie, autor známeho obrazu Ježiša na Olivovej hore, ktorý v 50. rokoch zomrel v komunistickom väzení po vykonštruovanom politickom procese.

STVR uviedla v televíznej premiére dňa 12. októbra 2024, teda v Deň samizdatu, *Malý svet pravdy*, najnovší dokumentárny film z produkcie Ústavu pamäti národa.

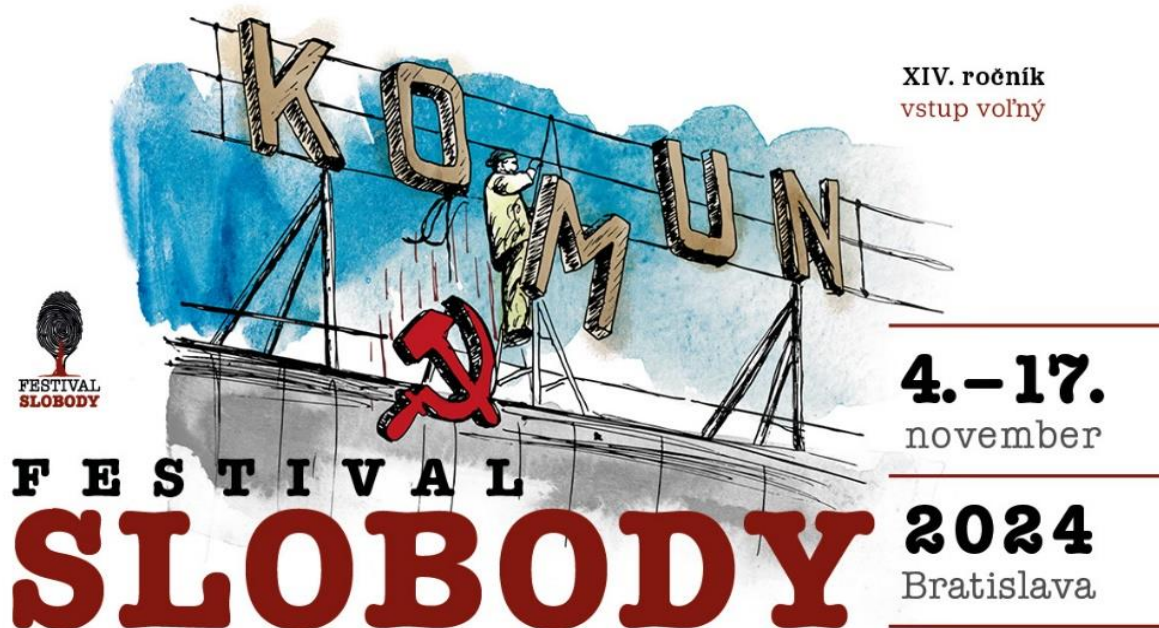
9 POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY

Popularizačné a osvetové aktivity realizoval Ústav pamäti národa s cieľom vzdelávať verejnosť a prinášať pre rôzne skupiny spoločnosti vhodné a uchopiteľné formy výstupov – prednášky, diskusie, informačné letáky, výstavy, vzdelávacie videá a aplikácie, spomienkové podujatia, prezentácie publikácií, filmové projekcie či zážitkové podujatia.

ÚPN pripravil tri tematické cesty s popisom v Bratislave pre aplikáciu SmartGuide CMS ako audiosprievodcu pre verejnosť a zároveň pútavý publikačný kanál pre Ústav pamäti národa: *Sviečková manifestácia očami účastníka*, *Po stopách študentov 16. novembra 1989* a *Po stopách Nežnej revolúcie*.

Ústav pamäti národa predniesol viac ako 60 prednášok pre školy a verejnosť.

9.1 FESTIVAL SLOBODY



Hlavnou témou XIV. ročníka Festivalu slobody bolo 35. výročie Nežnej revolúcie.

Slávnostné otvorenie festivalu sa uskutočnilo 4. novembra 2024 v Kostole Klarisky – koncertnej sieni, jeho program okrem samotného otvorenia podujatí predstavovalo udeľovanie Ceny Ústavu pamäti národa trom laureátom a koncert *Vandal spieva Silana*.

Medzinárodná filmová prehliadka počas štyroch dní priniesla projekcie hraných a dokumentárnych filmov pre školy a širokú verejnosť, spojené s diskusiami s tvorcami filmov a historikmi.

XIV. ročník FS priniesol výnimočne až tri divadelné predstavenia. 9. novembra bola na Malej scéne STU uvedená divadelná inscenácia *Elity* (záznam z roku 2017) spojená s diskusiou o tranzícii z totality do demokracie a potom v Činohre SND divadelný projekt *Tatarka*. 10. novembra v Malej scéne STU bola slovenská premiéra predstavenia *Maďarskí hrdinovia – únikové divadlo*, z produkcie NEB-u a v spolupráci s Inštitútom Liszta – Maďarským kultúrnym centrom v Bratislave.

Okrem otváracieho večera priniesol FS ďalšie tri koncerty: 11. novembra sa predstavil Martin Geišberg Band a 12. novembra Samaria Klezmer Band. 13. novembra v živom vysielaní Rádia Devín bol slávnostný večerný program, koncert *Vandal spieva Silana* uviedla moderovaná diskusia venovaná Jankovi Silanovi, jeho zhudobnenej poézii a neslobode tvorby počas totality.

V rámci Festivalu slobody pod pyramídou v STVR Slovenskom rozhlase sa uskutočnili aj naživo vysielané diskusie predstavujúce výstavu *Ne/spútaní 89* s jej autormi a aktérov študentského hnutia a štrajkových výborov počas Nežnej revolúcie. Medzi nimi bola odvysielaná rozhlasová hra *Hranica* z cyklu *Milénium*.

Archív ÚPN počas zrealizoval Dni otvorených dverí s komentovanými prehliadkami depotov, diskusiami, prednáškami a výstavou (11. – 13. novembra).

Celkovo bolo súčasťou FS počas XIV. ročníka až 10 výstav. V spolupráci s Múzeom Mesta Bratislavy bola na hrade Devín 9. novembra komentovaná prechádzka *Od železnej opony k slobode* (4 turnusy) a 11. novembra v Starej radnici podujatia pod názvom *Otvorene o novembri '89* – projekcie dokumentárnych filmov ÚPN spojené s diskusiami historikov ÚPN pre študentov. V Klube pod lampou to boli streamované diskusie *O koľko lásky som prišla* o problematike holokaustu a diskusia a uvedenie knihy Jána Greša: *Temnota* o obetiach perzekúcií 50-tych rokov XX. storočia na Slovensku. Súčasťou FS bola aj diskusia *O tých, ktorí sa nenechali zlomiť* v budove Slovenského rozhlasu, spojená s uvedením knihy S. Gyarfašovej.

FS sa podieľal na projekte *Nežné korzo* a na stretnutí aktérov Nežnej revolúcie v Umelke pri vernisáži výstavy *Nežná revolúcia očami fotografa Jána Lőrincza*, spojenej s oceňovaním pamätnou medailou ÚPN. XIV. ročník Festivalu slobody sa uskutočnil na viac ako 17 miestach v Bratislave.

Laureáti Ceny Ústavu pamäti národa za odpor proti nedemokratickým režimom a boj za obnovu slobody a demokracie

Alojz Lenkavský (1932, Spišská Belá)

Po Februári 1948 a nástupe komunistov k moci, teda ešte ako nepľnoletý, sa stal členom skupiny, ktorá si dala za cieľ upozorňovať spoločnosť na správanie komunistov voči cirkevným predstaviteľom. Bolo to obdobie, keď boli prijímané tzv. cirkevné zákony pošťatňujúce cirkvi v Československu, zlikvidované mužské i ženské rehole a kláštory, začali sa viaceré procesy a monsterprocesy proti cirkevnej vrchnosti. V úsilí poukázať na tieto nepravosti sa členovia odbojovej skupiny rozhodli roznášať v Spišskej Belej a v jej okolí letáky. Tie sa im však rozniesť nepodarilo, pretože skupina bola odhalená Štátnou bezpečnosťou. Alojz Lenkavský bol dňa 5. novembra 1950 zatknutý a o niekoľko dní uväznený. Počas väzby na vlastnej koži zažíval vypočúvacie praktiky ŠtB a bol prinútený priznať sa k viacerým zločinom, ktoré nespáchal. Na hlavnom súdnom pojednávaní, ktoré začalo 12. júna 1951 mu bol vymeraný trest smrti, ktorý bol dňa 22. februára 1952 na odvolacom pojednávaní zmenený na 15 rokov odňatia slobody. Trest si odpykal na viacerých miestach bývalej Československej republiky (Košice, Leopoldov, vojenský tábor v Příbrame, nemocnica na Pankráci, Jáchymovské bane). Za odbojovú činnosť a väznenie z politických dôvodov bolo Alojzovi Lenkavskému v roku 2006 priznané postavenie účastníka a veterána protikomunistického odboja.

Jozef Krutý (1934, Senica)

V Borskom Svätom Mikuláši založil ako 17-ročný protikomunistickú organizáciu, ktorej úlohou bolo vydávať protištátne letáky. Obsah letákov mal povzbudzovať veriacich a upozorňoval hospodárov na nevýhodnosť jednotných roľníckych družstiev a vstupu do nich. Letáky distribuoval po okolí Malaciek, Bratislavy a Kútov. V októbri roku 1952 bol odsúdený Štátnym súdom Bratislava na 15 rokov väzenia a prepadnutie celého majetku za velezradu. Podľa tohto rozsudku ilegálne emigroval do americkej okupačnej zóny v Rakúsku, kde sa mal spojiť a spolupracovať so CIC – Counter Intelligence Corps a po návrate na Slovensko vykonávať pre túto zahraničnú spravodajskú službu špiónáž. Rozsudkom Krajského súdu v Bratislave zo dňa 19. februára 1991 bol Jozef Krutý

rehabilitovaný a rozsudok Štátneho súdu z roku 1952 bol zrušený. V roku 2017 bolo Jozefovi Krutému priznané postavenie účastníka a veterána protikomunistického odboja.

Laureátka Ceny Ústavu pamäti národa za prínos k poznaniu obdobia neslobody a šírenie myšlienok slobody a demokracie

Kristina Vlachová (1943, Praha)

Vyštudovala Elektrotechnickú fakultu – Katedru rozhlasu, filmu a televízie na Českom vysokom učení technickom. Potom pracovala ako scenáristka vo Filmovom štúdiu Barrandov a následne začala diaľkovo študovať odbor filmovej a televíznej dramaturgie a scenáristiky na Filmovej a televíznej fakulte Akadémie múzických umení, kde bola o.i. študentkou Milana Kunderu. V roku 1977 odmietla podpísať Antichartu a následne stratila možnosť pracovať ako scenáristka hraných filmov v Barrandove. Do roku 1984 pôsobila v nakladateľstvách Orbis a Panorama v redakcii omaľovaniek a vystrihovačiek pre deti. Z redakcie musela odísť, keď sa zistilo, že zadávala prácu režimom prenasledovaným osobám okolo Charty 77. Do roku 1989 pracovala na rôznych pracovných pozíciách ako korektorka alebo vrátnička na vysokoškolskom internáte. Po páde komunizmu sa vrátila k svojej profesii. Ako scenáristka a televízna režisérka sa dlhodobo zaoberá témami spojenými s vyrovnávaním sa s minulosťou. Do jej filmografie patria dokumentárne snímky Jáchymovské peklo, Správa o Kráľovi Šumavy, Posolstvo Jána Palacha. Na pozvanie Jána Langoša pracovala v rokoch 2004 až 2007 ako producentka, scenáristka a režisérka pre Ústav pamäti národa. Za svoju filmovú tvorbu bola opakovane ocenená doma i v zahraničí.

9.2 DISKUSNÉ PODUJATIA

Ústav pamäti národa bol v priebehu roku 2024 aktívny v oblasti organizovania, resp. účasti zamestnancov ÚPN na diskusných podujatiach. Pokračoval zavedený formát *Diskusných večerov v Bratislave*, organizovaných v spolupráci s Poľským inštitútom v Bratislave.

Prehľad diskusných večerov v Bratislave:

Názov: *Ján Chryzostom kardinál Korec*

Dátum konania: 25. január 2024

Hostia: Róbert Letz (Pedagogická fakulta UK), Marián Gavenda (kňaz), František Neupauer (ÚPN), moderátor Peter Jašek

Názov: *Ústredný výbor KSS. Činnosť a štruktúra (1945-1989)*

Dátum konania: 29. február 2024

Hostia: Adam Bielez & Martin Halmo (ÚPN), moderátor Peter Jašek

Názov: *Nástup normalizácie na Slovensku (pri výročí protestov v rámci tzv. hokejového týždňa v roku 1969)*

Dátum konania: 21. marec 2024

Hostia: Josef Halla (ÚPN), Peter Jašek (ÚPN), moderátor Michal Keim

Názov: *Púte Jána Pavla II. do Poľska*

Dátum konania: 25. apríl 2024

Hostia: Miroslav Szumilo & Rafal Latka (Ústav národnej pamäte Poľsko), moderátor Michal Keim

Názov: *SNP v kinematografii*

Dátum konania: 29. máj 2024

Hostia: Štefan Bučko (VŠMU, SND), T. Černák, T. Klubert (ÚPN), moderátor Peter Jašek

Názov: *Silvester Krčméry SF, väzeň svedomia*

Dátum konania: 27. jún 2024

Hostia: Marek Šmid (Trnavská univerzita), moderátor František Neupauer

Názov: *August 1968 a jeho reflexia*

Dátum konania: 3. október 2024

Hostia: Josef Halla (ÚPN), Mária Harmaňošová (NIVAM), moderátor Radoslav Ragač

Názov: *Holokaust a jeho pripomínanie si dnes*

Dátum konania: 22. november 2024

Hostia: Monika Vrzgulová (SAV), Andrej Čierny (o. z. Antikomplex), moderátor Michal Keim

Názov: *Ľudské práva a ich význam dnes*

Dátum konania: 10. december 2024

Hostia: Michaela Ujházyová (SNSpLP), Barbora Tribulová (SNG), Rado Sloboda (Amnesty International), moderátor Michal Keim

9.3 PREDNÁŠKOVÁ ČINNOSŤ

Prednášková činnosť zamestnancov Ústavu pamäti národa sa v priebehu roku 2024 realizovala najmä na základných a stredných školách a univerzitách. Ďalšie verejné prednášky, najmä v regiónoch, boli určené pre širokú verejnosť. Prednášková činnosť sa realizovala aj vo viacerých slovenských regiónoch. Pokračovala taktiež spolupráca s Katedrou histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, vďaka ktorej sa podarilo etablovať pravidelné prednášky pre tamojších univerzitných študentov. V roku 2024 bol prirodzený dopyt po prednáškach o Nežnej revolúcii vďaka 35. výročiu tejto udalosti.

Prednášky na základných, stredných školách a pre verejnosť:

- Makyna Pavol a Garek Martin: „Holokaust“, 4 prednášky pre Krajské kultúrne stredisko Žilina 24., 26. január 2024;
- Makyna Pavol: „Holokaust“, Súkromné bilingválne gymnázium Galanta 30. január 2024;
- Makyna Pavol: „Útek A. Wetzlera a R. Vrby z vyhladz. tábora Auschwitz“, ZŠ Lednické Rovne 2. február 2024;

- Neupauer František: „Sviečková manifestácia“, ZŠ Michalovce 5. marec 2024;
- Palko Vladimír: „Pohraničná stráž“, Mestské kultúrne centrum Malacky 12. marec 2024;
- Palko Vladimír: „Ostro sledovaná hranica – spravodajské zložky 11. brigády Pohraničnej stráže so zameraním na spravodajskú skupinu Malacky“, Kultúrne stredisko v Malackách, 12. marec 2024;
- Kinčok Branislav: „Politické procesy“ SOŠ Modra 13. marec 2024;
- Dubovský Patrik: „Sviečková manifestácia“, Škole pre mimoriadne nadané deti a gymnázium 27. marec 2024;
- Neupauer František: „Osobnosti, ktoré nám prinavrátili slobodu“, Katolícka univerzita Ružomberok 4. apríl 2024;
- Jašek Peter: „50. roky“, Knihnica Námestovo 8. apríl 2024;
- Dubovský Patrik: „Akcia K, R“, obec a farnosť Dechtice 27. apríl 2024;
- Klubert Tomáš: „Motorizmus za socializmu“, Rotary club Nitra 29. apríl 2024;
- Morbacher Ľubomír: „Železná opona“, Katolícka spojená škola sv. Mikuláša, Prešov, 17. máj 2024;
- Makyna Pavol: „Holokaust“, ZŠ Mierová Bratislava 23. máj 2024;
- Garek Martin: „Protikomunistický odboj“, Stredná zdravotná škola Bratislava 27. máj 2024;
- Jašek Peter: „Nežná revolúcia“, Gymnázium Prievidza 31. máj 2024;
- Morbacher Ľubomír: „Železná opona“, Piaristická spojená škola sv. Jozefa Kalazanského, Nitra, 4. jún 2024;
- Dubovský Patrik: „Prenasledovanie cirkvi“, Gymnázium Einsteinova, Bratislava 19. jún 2024;
- Bielez Adam: „50. roky v Malackách optikou zápisníc Mestského národného výboru“, Malacké kultúrne leto 2024, 20. august 2024;
- Jašek Peter: „August 1968“, Múzeum mesta Bratislava 21. august 2024;
- Neupauer František: „Spomienka na L. Stromčeka“, kostol Čadca 23. august 2024;
- Neupauer František: „Silvester Krčméry“, väznica Banská Bystrica 6. september 2024;
- Neupauer František: „Štefan Barnáš“, pamätné podujatie obce Slovenská Ves 7. september 2024;
- Ragač Radoslav: „David Unreich “židovský zápasník”, Týždeň židovskej kultúry, Dom kultúry, Sládkovičovo, 17. september 2024;
- Neupauer František: „Prenasledovanie počas komunistického režimu“, knižnica Čadca 25. september 2024;
- Jašek Peter: „Mechanizmus politických procesov na Slovensku v období tzv. normalizácie. Na príklade procesu s bratislavskou päťkou“, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 18. október 2024;
- Keim Michal: „Bádateľské vyučovanie“ počas tzv. Noci vzdelávania Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 23. október 2024;
- Podolec Ondrej: „Železná opona“, Spojená škola Detva 24. október 2024;
- Makyna Pavol: „SNP a oslobodenie, Lazy pod Makytou 25. október 2024;
- Hešterová Zdenka: Holokaust na Slovensku, Považská Bystrica 29. október 2024;
- Jašek Peter: „Perzekúcie komunistického režimu na Slovensku (1948 – 1989)“, Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Múzeum obetí komunizmu, Košice, 7. november 2024;
- František Mikloško a Ragač Radoslav: „Nežná revolúcia“, Hodžov dom, Sučany, 11. november 2024;

- Ragač Radoslav: otváracie vystúpenie „Nežná revolúcia“, Filmový večer (ne)slobody v rámci Festivalu slobody a demokracie, KKC Hviezda Trenčín, 16. november 2024;
- Ragač Radoslav: vystúpenie dňa „17. november 1989“, projekt Nežné korzo, pred Starou tržnicou, Bratislava, 17. november 2024;
- Halla Josef: „film Vlny a august 1968“, Gymnázium Malacky 21. november 2024.

Prednášky k 35. výročiu Nežnej revolúcie

Pri príležitosti 35. výročia Nežnej revolúcie sa v spolupráci so samosprávnymi krajmi na Slovensku zrealizovala séria prednášok na stredných školách a v knižniciach.

Prednášky na základných a stredných školách:

- Jašek Peter: Michalovce ZŠ Theodora Moussona 7. november 2024;
- Jašek Peter: Košice MOK 7. november 2024;
- Jašek Peter: Michalovce ZŠ Theodora Moussona 8. november 2024;
- Jašek Peter: Trnava Knižnica J. Fándlyho 13. a 14. november 2024;
- Jašek Peter: Prievidza Gymnázium Vavrinca B. Nedožerského 15. november 2024;
- Dubovský Patrik: Levice Gymnázium A. Vrábela 15. november 2024;
- Jašek Peter a Garek Martin: Bratislava Stredná zdravotnícka škola Záhradnícka ul. 18. november 2024;
- Dubovský Patrik a Gabčo Martin: Banská Bystrica Stredná zdravotná škola 18. november 2024;
- Jašek Peter: Senica Záhorská knižnica 21. november 2024;
- Bielez Adam: Nežná revolúcia, Gymnázium, Ul. 1. mája, Malacky, 19. november 2024;
- Mikloško František a Ragač Radoslav: Nežná revolúcia, Sučany, Bilingválne gymnázium Milana Hodžu, 11. november 2024;
- Mikloško František a Ragač Radoslav: Nežná revolúcia, Martin, Evanjelická spojená škola, 11. november 2024;
- Ragač Radoslav: „Nežná revolúcia „spojená s premietaním filmu pre žiakov stredných škôl, Galanta, Galantská knižnica, Renesančný kaštieľ, 18. november 2024.

Prednášky na univerzitách

Univerzita Komenského v Bratislave:

- Miklovič Michal: Demokracia a totalitarizmus, Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave, 23. október 2024.

Vysoká škola múzických umení:

- Ragač Radoslav: Interpretácie SNP, doktorandský seminár Inštitútu teórie divadla, filmu a hudby VŠMU (prof. Nadežda Lindovská), 18. október 2024.

Prednášky v rámci spolupráce s Trnavskou univerzitou:

Prednášky na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity:

- Jašek Peter: Úvod, vyrovnali sme sa s minulosťou, v čom áno a v čom nie 12. február 2024;
- Garek Martin: Na ceste k Mníchovu 1938 19. február 2024;
- Makyna Pavol: Holokaust na Slovensku 26. február 2024;
- Klubert Tomáš: SNP 4. marec 2024;
- Garek Martin: Všetku moc do rúk ľudu! Povojnová situácia a nástup komunistického režimu k moci (1945 – 1948) 11. marec 2024;
- Kinčok Branislav: V mene republiky! Politické procesy na Slovensku v 50. rokoch 18. marec 2024;
- Kopčáni Silvia: Nechajte nám kravy, mi družstvo nechceme! 25. marec 2024;
- Neupauer František: Vy máte moc, no my máme pravdu 8. apríl 2024;
- Katrebová Blehová Beáta: „Utekať, hoci aj na kraj sveta!“ 15. apríl 2024;
- Jašek Peter: Socializmus s ľudskou tvárou? 22. apríl 2024;
- Dubovský Patrik: So Sovietskym zväzom na večné časy a nikdy inak? 29. apríl 2024;
- Bielez Adam: Prestavba alebo perestrojka? 6. máj 2024.

Prednášky na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity:

- Jašek Peter: Úvodná prednáška. Predstavenie predmetu ÚPN 25. september 2024;
- Klubert Tomáš: Generál Rudolf Viest (a Slovenské národné povstanie) 9. október 2024;
- Katrebová Blehová Beáta: Jozef Lettrich (odboj, nástup komunizmu a exil) 16. október 2024;
- Kinčok Branislav: Gustáv Husák (so zameraním na proces s tzv. buržoáznymi nacionalistami) 23. október 2024;
- Dubovský Patrik: Anton Srholec (a Štátna bezpečnosť, dissent na Slovensku) 6. november 2024;
- Halmo Martin: Jozef Lenárt (od normalizácie k prestavbe) 13. november 2024;
- Neupauer František: Silvester Krčméry (a tajná cirkev na Slovensku) 20. november 2024;
- Kopčáni Silvia: Július Ďuriš (pozemková reforma a počiatky násilnej kolektivizácie) 27. november 2024;
- Makyna Pavol: Alexander Mach a Augustín Morávek 4. december 2024;
- Hešterová Zdena: Imrich Karvaš (slovenské hospodárstvo 1939 – 1945, hospodárske zabezpečenie Povstania) 11. december 2024.

Ústav pamäti národa v spolupráci s Francúzskym inštitútom v Bratislave pripravil prednášku Alaina Soubigou (Univerzita Sorbonne, Francúzsko) pod názvom „*Slovenské národné povstanie v roku 1944 a účasť Francúzov v ňom*“, ktorá sa konala vo Francúzskom inštitúte v Bratislave dňa 16. mája 2024.

9.4 VÝSTAVY

V roku 2024 pripravili zamestnanci Ústavu pamäti národa slovenskú verziu výstavy poľského partnera – Európska sieť Pamäť a Solidarita *Medzi životom a smrťou*, výstavu *Pozor, hranica! Devín v železnej opone 1948 – 1989* v spolupráci s Múzeom mesta Bratislavy, panelovú výstavu fotografií *Nežná revolúcia očami fotografa Jána Lörincza*, výstavu *Ne/spútání 89* v spolupráci so SNM – Historickým múzeom a výstavu *Hudba pod kontrolou ŠtB*.

Medzi životom a smrťou

Putovná výstava *Medzi životom a smrťou. Príbehy záchrany počas holokaustu* uvádza príbehy záchrany Židov v 12 európskych krajinách: Chorvátsku, Dánsku, Francúzsku, Nemecku, Maďarsku, Litve, Holandsku, Poľsku, Rumunsku, Taliansku a na Ukrajine a Slovensku. Osudy záchrancov aj zachránených sú zasadené do širšieho historického kontextu, zároveň však zohľadňujú špecifické okolnosti, ktorým čelili a pripomína ich úsilie, odvahu a vôľu žiť. Mnohí z tých, ktorým odvážni ľudia poskytli pomoc, vojnu neprežili. A tí, ktorí prežili, dlhé roky o svojich vojnových skúsenostiach hovorili len zriedkavo. Z rôznych dôvodov o svojej pomoci nehovorili ani mnohí záchrancovia.

Prezentácia výstavy prebiehala v spolupráci so samosprávnymi krajmi, mestami a múzeami na celom Slovensku.

Miesto: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Bratislava

Termín: 25. marec – 26. apríl 2024

Vernisáž: 25. marec 2024

Miesto: Východoslovenské múzeum v Košiciach, Košice

Termín: 30. apríl – 22. máj 2024

Vernisáž: 30. apríl 2024

Miesto: Ponitrianske múzeum v Nitre, Nitra

Termín: 27. máj – 19. jún 2024

Vernisáž: 30. máj 2024

Miesto: Krajská knižnica Ľudovíta Štúra Zvolen, Zvolen

Termín: 20. jún – 19. júl 2024

Vernisáž: 20. jún 2024

Miesto: Západodoslovenské múzeum v Trnave, Trnava

Termín: 23. júl – 11. august 2024

Vernisáž: 25. júl 2024

Miesto: Úrad Žilinského samosprávneho kraja, Žilina

Termín: 13. august – 12. september 2024

Vernisáž: 13. august 2024

Miesto: Mestský úrad Považská Bystrica, Považská Bystrica

Termín: 13. september – 7. október 2024

Vernisáž: 13. september 2024

Miesto: Synagóga Senec, Senec

Termín: 8. október – 30. október 2024
Vernisáž: 8. októbra 2024
Miesto: Nová Cvernovka, Bratislava
Termín: 30. október – 25. november 2024
Vernisáž: 4. novembra 2024

Pozor, hranica! Devín v železnej oponě 1948 – 1989

Výstava sa zameriava na dejiny hradu Devín a jeho okolia v kontexte železnej opony. Mapuje sprísňujúce sa obmedzenia slobody pohybu od februárového prevratu v roku 1948, keď v Československu uchočila moc komunistická strana. Opisuje dopad týchto obmedzení na život obyvateľov a obyvateľiek Slovenska a špecificky Devína, ktorý sa v 50. rokoch stal prakticky neprístupným. Špeciálne sa venuje postaveniu hradu Devín v priebehu trvania komunistického režimu a vojenských opatrení na hraniciach s Rakúskom. Súčasťou výstavy sú aj opisy konkrétnych pokusov o útek práve cez devínsky úsek štátnej hranice.

Miesto: Hrad Devín, Bratislava
Termín: 18. máj 2024 – ...
Vernisáž: 17. máj 2024

Nežná revolúcia očami fotografa Jána Lörincza

Výstava približuje tvorbu slovenského dokumentárneho fotografa Jána Lörincza. V roku 1989 bol všade tam, kde sa tvorila história. Fotografie dokumentujú nielen zhromaždenia na námestiach, ale aj zákulisie VPN, rôzne mítingy a akcie. Na fotografiách sú zachytení známi tribúni revolúcie, protestujúci, ale aj atmosféra ulíc oblepených plagátmi a letákmi.

Miesto: Písztoryho palác, Štefánikova 25, Bratislava-Staré Mesto
Termín: 5. – 17. november 2024

Miesto: Galéria Slovenskej výtvarnej únie – Umelka
Termín: 17. november 2024

Miesto: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa a následné putovanie po stredných školách v Nitre
Termín: 3. december 2024 – ...

Hudba pod kontrolou ŠtB

Výstava zachytáva na 9 paneloch problematiku zahraničných hudobných žánrov a subkultúr na Slovensku v 70. a 80. rokoch 20. storočia ako aj činnosť ŠtB ako represívnej zložky totalitného Československa, prostredníctvom autentických dokumentov uložených v archíve ÚPN. Okrem oficiálneho pohľadu ŠtB o „škodlivosti“ západných hudobných skupín výstava predstavila niekoľko reálnych prípadov vyšetrovania a sledovania mládeže, ktorej jediným zločinom bola záľuba v nie socialistických hudobných skupinách.

Miesto: Archív Ústavu pamäti národa, Miletičova 7, Bratislava-Ružinov
Termín: 11. – 13. november 2024

Ne/spútani 89

Výstava zavedie návštevníka do obdobia 80. rokov a reflektuje jednu z najvýznamnejších udalostí našej histórie – Nežnú revolúciu. Ponúka pohľad na vplyv totalitného režimu na mladú generáciu, ktorá sa aktívne zapájala do nezávislých aktivít. Taktiež aj na samotný priebeh študentského hnutia, ktoré viedlo k pádu komunistického režimu. Okrem artefaktov a dobových fotografií sú súčasťou výstavy aj audiovizuálne materiály, ktoré priblížia osobné svedectvá tých, ktorí sa podieľali na zmenách v roku 1989.

Miesto: Bratislavský hrad, Bratislava-Staré mesto

Termín: 15. november 2024 – ...

Vernisáž: 14. november 2024

REINŠTALOVANÉ VÝSTAVY

August 1968. Nádeje a vytriezvenia

Jakubovo námestie, Bratislava-Staré mesto, 16. – 19. január 2024

Uzákonené bezprávie

Tatranská galéria v Poprade, Hviezdoslavova 12, Poprad, 15. február 2024 – ...

Sviečková manifestácia 25. marca 1988

Zichyho palác, Ventúrska 9, Bratislava-Staré mesto, 15. – 28. marec 2024

Chceme slobodu! Pád komunistického režimu na Slovensku

Kúpeľné námestie, Turčianske Teplice, 1. – 25. september 2024 (exteriérová slovenská)

Pol'ský inštitút, Námestie SNP 27, Bratislava-Staré Mesto, 1. – 30. november 2024 (interiérová slovenská)

Európsky parlament, Štrasburg, Francúzsko, 12. – 14. november 2024 (interiérová anglická)

Mierové námestie, Galanta – 18. – 29. november 2024 (exteriérová slovenská)

Samizdatové dielo Jána Chryzostoma Korca

Univerzitná knižnica v Bratislave, Námestie SNP 27, Bratislava-Staré Mesto, 1. – 30. november 2024

V.Z.D.O.R. – Výslovný zákaz ďalšieho opisovania rukopisu

Pisztoryho palác, Štefánikova 25, Bratislava-Staré Mesto, 5. – 17. november 2024

Vtedy na východe, vtedy na západe

Pisztoryho palác, Štefánikova 25, Bratislava-Staré Mesto, 5. – 17. november 2024

Solidárne k slobode

Pisztoryho palác, Štefánikova 25, Bratislava-Staré Mesto, 5. – 17. november 2024

Ochrana štátnej hranice v rokoch 1951 – 1989

SNM – Múzeum kultúry Chorvátov na Slovensku, Istrijská 68, Bratislava-Devínska Nová Ves, 11. november – 15. december 2024

Obete komunistického režimu

Námestie slobody, Humenné, 16. november

Bratislavský disent – V sieti Štátnej bezpečnosti

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Richtára Peregrina 1, 3.
december 2024 – ...

9.5 VZDELÁVACIA HRA

Ústav pamäti národa v spolupráci s Platformou európskej pamäti a svedomia vydal v roku 2024 slovenskú verziu vzdelávacej stolovej hry **Cez železnú oponu**.

Cieľom hry je rozšíriť povedomie o komunistickom totalitnom režime, jeho zločinoch a symboloch, ako aj vzdelávať študentov na základných a stredných školách v jednotlivých regiónoch Slovenska. Hra prináša množstvo historických informácií a môže byť použitá ako podporná pomôcka pri výučbe dejepisu.

Vo vzdelávacej stolovej hre **Cez železnú oponu** hráči pomáhajú utečencom z 15 krajín východnej Európy dostať sa ôsmimi rôznymi spôsobmi na Západ. Hra je inšpirovaná skutočnými postavami a vydarenými útekmi cez železnú oponu. Stručné životné príbehy utečencov umožnia hráčom pochopiť realitu života v komunizme a ich motiváciu k ich úteku na Západ z dôvodu porušovania ľudských práv v komunistických štátoch.



9.6 VZDELÁVACIE VIDEÁ

Zamestnanci ÚPN v roku 2024 natočili 18 tematických videí a pre verejnosť ich zverejnili na facebookovej stránke ÚPN a Youtube ÚPN:

- 18. január 1954: výročie ukončenia Akcie „K“
- 19. január 1969: úmrtie Jána Palacha
- 29. január 1924: Tomáš Munk – novic u jezuitov
- 1. február 1909: narodenie Emanuela Böhma, vedúceho slovenskej menšiny v horthyovskom Maďarsku, politik DS, exulant
- 9. marec 1904: 120. výročie narodenia Júliusa Ďuriša
- 11. marec 1924: 100. výročie narodenia kardinála Tomka
- 24. marec 1939: vládne nariadenie o zaist'ovacom uväznení nepriateľov Slovenského štátu
- 7. apríl 1944: 80. výročie začiatku úteku Wetzlera a Vrby z Auschwitzu
- 18. apríl 1924: narodenie Ladislava Pudiša, slovenského exila v Ríme, Vatikánsky rozhlas
- 29. máj 1959: súdny proces s encyklopedistami
- 15. jún 1949: Hlas biskupov a ordinárov veriacim v hodine veľkej skúšky – reakcia duchovenstva na Katolícku akciu
- 21. jún 1914: narodenie Chavivy Reikovej, zavraždenej v novembri 1944
- 15. júl 1924: 100. výročie narodenia Agneši Kalinovej
- 5. august 1924: 100. výročie narodenia Silvestra Krčméryho
- 14. august 1989: zatknutie Bratislavskej päťky
- 1. september 1939: druhá svetová vojna, útok SR na Poľsko
- 28. september 1924: narodenie Mirka Nešpora
- 6. október 1924: narodenie Otakara Vitkovského, popraveného v roku 1951 za odbojovú činnosť

9.7 INÉ AKTIVITY

Posudková činnosť

Popri výskumnej, dokumentačnej a osvetovej činnosti vykonávali zamestnanci ÚPN podľa potreby aj konzultačnú činnosť súvisiacu so žiadosťami filmových spoločností, samospráv (posúdenie vhodnosti pomenovania verejného priestranstva), študentov, partnerských inštitúcií a širokej verejnosti.

Zamestnanci ÚPN podľa potreby zabezpečovali odborné konzultácie študentom slovenských a zahraničných univerzít. V spolupráci s univerzitami pokračovala prax odborných stáží študentov, a to najmä v spolupráci s katedrami histórie filozofických fakúlt Trnavskej univerzity a Univerzity Komenského v Bratislave, ako aj Fakultou sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave.

Pietne spomienky

ÚPN si v roku 2024 pripomínal pamiatku obetí nedemokratických režimov aj prostredníctvom pietnych a spomienkových podujatí.

- 16. január 2024 – spomienkové podujatie pri príležitosti 55. výročia od sebaupálenia Jana Palacha, Jakubovo námestie, Bratislava
- 27. január 2024 – Medzinárodný deň obetí holokaustu. Uctenie pamiatky položením venca k Pamätníku holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave
- 25. marec 2024 – spomienkové podujatie pri pamätníku Sviečkovej manifestácie. Námestie Eugena Suchoňa, Bratislava
- 23. máj 2024 – pietna spomienka pri príležitosti návštevy dcéry Pavla Kalinaja na Slovensku. Martinský cintorín, Bratislava
- 07. júl 2024 – pamätný deň holokaustu. Židovský cintorín, Dunajská Streda
- 21. august 2024 – pietna spomienka pri príležitosti 56. výročia okupácie Československa 21. augusta 1968. Pamätník obetiam okupácie Československa 21. augusta 1968, Poprad
- 27. august 2024 – pietny akt pri príležitosti 80. výročia SNP. Pamätník SNP, Námestie SNP, Bratislava
- 29. august 2024 – pietny akt kladenia vencov v rámci Celoštátnych osláv pri príležitosti 80. výročia SNP. Pamätník SNP, Banská Bystrica
- 30. august 2024 – spomienková slávnosť pri príležitosti 80. výročia SNP. Pamätník francúzskych partizánov na vrchu Zvonica pri Strečne
- 09. september 2024 – Celoslovenský spomienkový akt pri príležitosti Dňa obetí holokaustu a rasového násillia na Slovensku. Pamätník holokaustu, Dunajská streda
- 08. november 2024 – pietna spomienka na obete komunistického režimu pri príležitosti 35. výročia pádu komunistického režimu a štátneho sviatku „Deň boja za slobodu a demokraciu“. Pamätník nespravodlivo prenasledovaných v r. 1948 – 1989, Trnava
- 16. november 2024 – spomienka na obete železnej opony. Park obetí hraničiarov, Bratislava – Petržalka
- 16. november 2024 – spomienkové podujatie pri príležitosti pripomenutia si protestného pochodu bratislavských vysokoškolákov a vyjadrenia úcty študentom 16. novembra 1989. Budova rektorátu UK, Bratislava
- 17. november 2024 – pietna spomienka na obete komunistického režimu pri príležitosti 35. výročia pádu komunistického režimu a štátneho sviatku „Deň boja za slobodu a demokraciu“. Pamätník Brána slobody, Bratislava – Devín
- 17. november 2024 – pietna spomienka pri príležitosti Dňa boja za slobodu a demokraciu. Centrálny pamätník popraveným a umučeným politickým väzňom komunizmu, Ružinovský cintorín, Bratislava

Dňa 17. júna sa pri buste Jána Langoša na Námestí SNP v Bratislave uskutočnila aj tradičná pietna spomienka na disidenta, politika a zakladateľa ÚPN.

Prezentácie publikácií ÚPN

V roku 2024 pokračovala aj distribúcia kníh, filmov a časopisu *Pamäť národa* do škôl a knižníc na Slovensku. Zároveň sa s vydávaním kníh konali aj prezentácie publikácií ÚPN.

ÚPN popritom usporiadal aj prezentácie venované knihám. Konkrétne išlo o nasledujúce prezentácie:

- prezentácia publikácie F. Neupauera *Jezuita JUDr. František Paňák SJ apoštol Košíc*:
05. marec 2024 – Múzeum obetí komunizmu, Košice
06. marec 2024 – aula Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Bratislave
- prezentácia knihy M. Gabča a T. Kluberta *V mene republiky. Spomienky Dušana Viesta ml.*:
27. február 2024 – Zichyho palác, Bratislava

Štátne vyznamenania

Na základe návrhu ÚPN z roku 2024 udelil v januári 2025 prezident Slovenskej republiky štátne vyznamenanie nižšie uvedeným osobnostiam:

Margita Kocková, protifašistická bojovníčka – štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra I. triedy, občiansky druh, in memoriam za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu.

Margita Kocková sa začiatkom 40. rokov 20. storočia zapojila do protifašistického odboja. Po vypuknutí Slovenského národného povstania organizovala zbierky peňazí, šatstva, zdravotníckeho materiálu a potravín pre partizánske oddiely bojujúce v Slavošovskej a Dobšinskej doline. Po obsadení Dobšinej nacistickými jednotkami pomáhala pri ošetrovaní ranených v poľnej nemocnici zriadenej v budove Ľudovej školy v Čiernej Lehote, mala veľký podiel na záchrane štyroch anglických parašutistov. V decembri 1944 ako tlmočníčka sprevádzala anglo-americkú vojenskú misiu, ktorá sa ukrývala na chate nad Polomkou. Nacistická jednotka Edelweiss chatu prepadla 26. decembra 1944 a zadržala členov misie, vrátane Margity Kockovej. Skupinu odviezli cez Brezno do väznice Krajského súdu v Banskej Bystrici a odtiaľ 29. decembra 1944 do Bratislavy. Pravdepodobne 3. januára 1945 odvliekli Margitu Kockovú do koncentračného tábora v Mauthausene, kde ju vypočúvali, mučili a 24. januára 1945 popravili.

Peter Murdza, protikomunistický odboj – štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra II. triedy, občiansky druh, in memoriam za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu.

Peter Murdza vo svojom dome v bratislavskej Trnávke s priateľmi vybudoval tajný sklad náboženskej literatúry, podieľal sa na jej utajovanej distribúcii po Slovensku i na pašovaní do Sovietskeho zväzu. V dome vybudovali aj podzemnú tlačiareň periodických a neperiodických samizdatov, v ktorej do Nežnej revolúcie vytlačili niekoľko stotisíc strán samizdatu. V rokoch 1985 až 1989 bol redaktorom celoslovenského samizdatového časopisu *Náboženstvo a súčasnosť*. Od roku 1976 bol členom Spoločenstva Fatima a súčasne pôsobil ako tajný animátor medzi vysokoškolskou mládežou. Po tajnom štúdiu teológie ho biskup J. Ch. Korec v roku 1987 tajne vysvätil za katolíckeho kňaza, pod krytím turistu pastoračne pôsobil v strednej Ázii. Po Nežnej revolúcii patrila k zakladateľom Hnutia kresťanských spoločenstiev mládeže.

10 ZÁVER

ÚPN si v roku 2024 plnil úlohy, ktoré mu ukladá zákon o pamäti národa. Prácu ÚPN aj naďalej determinovala priestorová situácia, keďže ÚPN sídlil na dvoch miestach, v prenájatých a vypožičaných priestoroch.

Zamestnanci ÚPN pokračovali v napĺňaní dlhodobých projektov i v rozvíjaní nových aktivít. Venovali sa dlhodobým činnostiam, akými sú vedecký výskum, vytváranie evidencií, dokumentácia činnosti Štátnej bezpečnosti, sprístupňovanie dokumentov z činnosti represívnych zložiek, spracovávanie archívnych fondov, služby pre bádateľov, poskytovanie informácií štátnym orgánom pre plnenie ich zákonom stanovených úloh, vzdelávacie a popularizačné aktivity, publikačná činnosť a pod.

Medzi priority ÚPN v roku 2024 patrili dôsledné napĺňanie zákona o pamäti národa, delimitácie dokumentov z rezortu spravodlivosti a projekt súvisiaci s rekonštrukciou nehnuteľností v správe ÚPN.

ÚPN v roku 2024 plnil výskumné a dokumentačné úlohy v 23 okruhoch, samostatne alebo v spolupráci s partnerskými inštitúciami pripravoval 9 vedeckých konferencií, seminárov a workshopov. Zamestnanci ÚPN aktívne vystúpili na 22 odborných podujatiach, v rôznych typoch vedeckých a odborných časopisov, zborníkov a iných publikácií mali celkovo 37 publikačných výstupov. ÚPN nakrútil 26 svedeckých výpovedí v rámci zaznamenávania výpovedí svedkov obdobia neslobody, samostatne vydal 2 knižné publikácie a ďalších 6 pripravil. V rámci osvetových a vzdelávacích aktivít pripravil 9 diskusných večerov, taktiež pripravil 72 prednášok pre študentov a verejnosť. Informácie o období neslobody sprostredkoval aj prostredníctvom 5 nových výstav, v roku 2024 bolo reinštalovaných ďalších 11 výstav. Zamestnanci ÚPN taktiež pripravili 18 vzdelávacích videí a jednu stolovú vzdelávaciu hru. ÚPN obslúžil 404 bádateľských návštev. Žiadateľom v zmysle zákona o pamäti národa sprístupnil celkovo 12 297 strán, zdigitalizovaných bolo celkovo 363 798 strán dokumentov.

V roku 2024 ÚPN priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja 48 osobám a udelil štatút veterána protikomunistického odboja 41 osobám. K 31. decembru 2024 tak ÚPN celkovo priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja 1 395 osobám a štatút veterána protikomunistického odboja 1 304 osobám.

S cieľom ďalšieho rozvoja a plnenia úloh vyplývajúcich ÚPN zo zákona bude v najbližšej dobe potrebné pokračovať v príprave projektovej dokumentácie rekonštrukcie nehnuteľností v správe ÚPN a otázku navýšenia finančných prostriedkov, ktoré umožnia stabilizáciu personálnych kapacít ÚPN tak, aby aj naďalej bolo možné na potrebnej úrovni plniť všetky úlohy.

V záujme nastolenia spravodlivosti bude ÚPN aj naďalej vyvíjať a podporovať aktivity súvisiace s vyrovnávaním sa s totalitnou minulosťou, odškodnením obetí a nápravou spáchaných krívd, ako aj vznikom múzea totalitných režimov. Pretože sme presvedčení, že dôkladné poznanie našej totalitnej minulosti vytvára základné predpoklady pre posilnenie našej demokratickej súčasnosti i budúcnosti.